RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1916. Första kammaren. Nr 45.

Onsdagen den 29 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollet för den 22 i denna månad.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till inredning och utrustning av vissa lokaler för tekniska skolan i Stockholm m. m.; och

nr 45, i anledning av väckt motion angående statsbidrag till avlönande av folk- och småskollärare vid vissa kustsanatorier m. m.; ävensom

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion angående väckande hos barn och ungdom av intresse för sparsamhet.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Roman* m. fl. nästlidne dag väckta och då bordlagda motion nr 99, om anslag till inrättande inom Jämtlands län av en försöksanstalt för växtförädling.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran lagutskottets nästlidne dag bordlagda utlåtanden nr 21 och 25 ävensom första kammarens andra tillfälliga utskotts samma dag bordlagda utlåtande nr 10.

Vid ånyo skedd föredragning av bevillningsutskottets den 21 och 22 innevarande mars bordlagda betänkande nr 13, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t rörande viss ändring i kungörelsen angående skatt för hundar, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Vid förnyad föredragning av lagutskottets den 21 och 22 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 20, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utökning av repetitionsövningarna för landstormsmän, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ifrågasatt ändring i bestämmelserna om skogsvårdsavgifts utgörande.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 21 och 22 i denna månad bordlagda utlåtande nr 33, i anledning av väckt motion om ändring i förordningen angående skogsvårdsavgifter.

Uti en inom första kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 56, hade herr *Ekelund* hemställt, att riksdagen behagade besluta att ingå till Kungl. Maj:t med underdånig hemställan om sådan ändring i kungl. förordningen angående skogsvårdsavgifter av den 11 oktober 1912, att skogsvårdsavgift skulle utgå även för virke, som avverkats inom område för städer, vilka icke tillhörde landstingsområde.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Ekelund: Jordbruksutskottet har avstyrkt min motion under hänvisning till att det spörsmål, som behandlas i motionen, är föremål för den nu sittande skogslagstiftningskommitténs uppmärksamhet. Det är gott och väl, men jag ber att få fästa uppmärksamheten på att »medan gräset gror, där kon». Anledningen till att jag kommit fram med denna motion är, att den första januari 1916 blev med min närmaste grannstad Norrköping inkorporerad en ganska stor kommun, som inom sig har en skogsareal på mellan fem och sex tusen tunnland. Dessa skogar ägas av enskilda personer, som sälja skogsprodukter både för export och för avsättning inom landet, och såsom bestämmelserna nu äro, gäller icke förordningen om skogsvårdsavgifter för virke, som är avverkat på dessa skogar. Det är samma förhållande t. ex. med Stockholm. Stockholms stad har inom sig en skogsareal på mellan 7,000 och 8,000 tunnland, oberäknat den ganska betydande areal, som Djurgården upptager. Gävle har också en ganska betydande skogsareal, som blivit stadsområde genom inkorporering av en angränsande kommun. Det är givet, att här förefinnes ett missförhållande, som jag anser bör rättas. Jordbruksutskottet erkänner, att förhållandet är ägnat att framkalla vissa betänkligheter, men detta synes mig vara ett alldeles för vagt uttryck. Om jordbruksutskottet hade velat förklara, att här förefinnes ett bestämt missförhållande, som måste avhjälpas så fort som möjligt, för att det icke skall leda till orättvisor, skulle jag ha kunnat vara belåten. Men som förhållandet nu är, skulle jag vara mycket frestad att underställa mitt förslag kammarens omröstning. Vore det emellertid så, att någon av jordbruksutskottets medlemmar ville förklara sin fulla anslutning till det syftemål, som jag avser att

vinna med min motion, skulle jag icke yrka bifall till densamma och icke heller begära votering, och i avvaktan därpå vill jag för närvarande icke framställa något yrkande.

Ifrågasatt ändring i bestämmelserna om skogsvårdsavgifts utgörande. (Forts.)

Herr Holmquist: Herr greve och talman! Den siste ärade talaren har ju i stort sett riktat sig emot formen för den välvilliga behandling, som utskottet har ägnat hans motion. Då i betänkandet säges, att »*utskottet är av den uppfattningen, att ifrågavarande skogar torde intaga en särställning, som kan medföra betänkligheter*», så läser den ärade motionären däri ett något för svagt erkännande åt hans motion. Jag tror mig bestämt kunna förklara å hela utskottets vägnar, att med det uttalande, som har gjorts, har utskottet menat fullkomligt detsamma som motionären, eller att *ett missförhållande föreligger, som så fort som möjligt bör undanröjas.* Kan jag genom en sådan förklaring bespara kammaren en votering, så är det mig mycket kärt, och jag tror som sagt, att jag i detta fall talar på utskottets vägnar.

Herr Ekelund: Efter den förklaring, herr Holmquist nu avgivit å jordbruksutskottets vägnar, har jag intet yrkande att göra.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets den 21 och 22 i denna månad bordlagda utlåtande nr 34, i anledning av väckta motioner om åvägabringande av utredning, huru medel må kunna anvisas till fortsättande av den genom vederbörande skogsvårdsnämnder bedrivna verksamheten för skogsvårdens befrämjande å hemmansskogar i Norrbottens och Västerbottens län, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ifrågasatt anslag till patronus i Morlanda.

Föredrogs ånyo statsutskottets den 22 och 24 innevarande mars bordlagda utlåtande nr 40, i anledning av väckt motion om anslag till patronus i Morlanda församlingars pastorat till fullföljd av träffad överenskommelse om patronatsrättens upphävande.

I en inom andra kammaren väckt motion (nr 65) hade herr *A. Sundberg m. fl.* hemställt, att riksdagen ville anvisa ett belopp av 21,300 kronor att utbetalas till patronus i Morlanda, Gunnar Sanne, därest en i motionen närmare omförmäld mellan Morlanda pastorats församlingar och bemälde Sanne träffad överenskommelse om patronatsrättens upphävande bleve av Kungl. Maj:t fastställd.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att herr Sundbergs m. fl. ovanberörda motion ej måtte av riksdagen bifallas.

Ifrågasatt anslag till patronus i Morlanda. (Forts.)

Reservation hade avgivits av herrar *C. G. Ekman* och *E. A. Nilson* mot utskottets motivering.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Herr talman! Jag har jämte en annan av utskottets ledamöter reserverat mig mot de tre första raderna av utskottets motivering, då jag finner det betänkligt att biträda det förslag, som blivit framställt i denna motion. Då jag icke uppfattningen, att om blott i detta speciella fall en tillräcklig utredning hade förelegat, skulle utskottet icke haft något emot att biträda det förslag, som blivit framställt i denna motion. Då jag icke velat vara med cm ett dylikt förhandsuttalande, som för övrigt står i strid med vad som i övrigt säges i motiveringen, hemställer jag, att dessa tre första rader strykas. Jag vet, att jag i detta avseende har meningsfränder bland statsutskottets ledamöter från olika partier, och jag vet också, att ett yrkande i samma riktning kommer att framställas i andra kammaren. Jag hemställer, att motiveringen måtte få följande lydelse: »Då avsevärda och vittgående konsekvenser otvivelaktigt vore att emotse» o. s. v. Jag anhåller om bifall till detta mitt yrkande.

Herr Strömberg: Gent emot den föregående talaren ber jag att få göra gällande, att jag omöjligen kan inlägga den betydelse i dessa tre rader, som han ville göra, nämligen att utskottet, om en tillräckligt uttömmande utredning förelegat, skulle velat tillstyrka motionen. Tvärtom vill jag framhålla, att utskottet i fortsättningen förklarar, att avsevärda och vittgående konsekvenser skulle följa av ett bifall till motionen, och vidare att frågan ligger under Kungl. Maj:ts prövning, och det är huvudsakligen på dessa skäl förslaget avstyrkts. Ett ytterligare skäl är sedan, att utredningen är synnerligen bristfällig, och på alla dessa skäl avstyrker nu utskottet motionen. Under sådana förhållanden anser jag det icke behövligt att utesluta dessa tre rader.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets betänkande, sådant det föreligger.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på föreliggande utlåtande, förutom i fråga om motiveringen, vartill han ville återkomma efteråt, endast yrkats bifall till vad utskottet hemställt.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan.

Beträffande härefter motiveringen, yttrade herr talmannen, vore yrkat, dels att vad utskottet yttrat skulle godkännas, dels ock, av herr *Ekman, Carl Gustaf,* att utskottets motivering skulle godkännas med den ändring, att därur uteslötes *dels* den mening, som å sid. 1 i det tryckta utlåtandet började med orden »Till stöd för» och slutade med »tillstyrkande av motionen» *dels ock* de i nästföljande mening förekommande orden »härtill kommer att».

Härefter gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på godkännande av utskottets motivering vara med övervägande ja besvarad.

Ifrågasatt anslag till patronus i Morlanda. (Forts.)

Föredrogs ånyo bankoutskottets den 22 och 24 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 21, i anledning av fullmäktiges i riksbanken förslag angående reparations- samt om- och nybyggnadsarbeten vid Tumba bruk.

Ang. reparations- m. fl. arbeten vid Tumba bruk.

Med föranledande av vad fullmäktige i riksbanken i en till bankoutskottet ställd, den 24 februari 1916 dagtecknad skrivelse i ämnet anfört, hade utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt, att riksdagen måtte uppdraga åt fullmäktige i riksbanken att i huvudsaklig överensstämmelse med i föreliggande utlåtande omförmälda ritningar och förslag låta utföra reparations- samt om- och nybyggnadsarbeten vid Tumba bruk för en kostnad av 430,000 kronor, fördelad på två år, med rätt för fullmäktige att vid arbetets utförande i dessa ritningar och förslag vidtaga de jämkningar, som kunde anses erforderliga och vilka icke föranledde någon höjning av nämnda kostnad.

Herr Jonsson, Olof: Herr talman, mina herrar! Då jag som mångårig inspekterande vid Tumba bruk sökt att på bästa sätt sätta mig in i, huru utvecklingen av brukets kapacitet lämpligast och bäst bör ske, och då jag har en annan mening än den som framlagts i utskottets förslag, har jag ansett mig böra anmäla denna min mening och i korthet söka ge några skäl för min uppfattning utan att jag därmed vill göra något yrkande om avslag å utskottets betänkande.

För, om jag minns rätt, en 10 à 12 år tillbaka erhöllo fullmäktige vid riksbanken från det dåvarande bankoutskottet en skrivelse, vari utskottet hemställde, huruvida icke Tumba bruk borde kunna tillverka allt papper, som användes i statsförvaltningen. Fullmäktige svarade på denna hemställan i huvudsak, att brukets dåvarande omfattning icke tilläte någon utveckling av tillverkningen i den av utskottet önskade riktningen, utan att för detta ändamål en tillbyggnad måste göras vid bruket för att det skulle kunna möta den mycket betydande ökning, som bleve följden, om utskottets önskemål tillgodosåges, men att fullmäktige icke för tillfället ansågo sig kunna bestämt avgöra, huruvida det vore lämpligt att göra en sådan tillbyggnad. Med anledning av den betydande ökning av sedelmassan, som ägt rum från 1904 till 1911, syntes det mig, att tvivel kunde uppstå, huruvida Tumba bruk för den närmaste framtiden skulle bli i stånd att förse riksbanken med det behov av papper till sedlar, som man kunde motse, och på grund därav igångsattes en utredning, hur man borde tänka sig brukets utveckling för framtiden ordnad. För att jämte mig verkställa denna utredning utsågo fullmäktige två andra av sina ledamöter, och alla tre voro vi från bör-

Ang. reparations- m. fl. arbeten vid Tumba bruk. (Forts.)

jan ense om att vi skulle tillkalla ett par experter på papperstekniken område, och det gjorde vi också. Den ene var mera fackman på det maskinella området och den andre sakkunnig i fråga om själva papperstillverkningen. Efter åtskilliga överläggningar med dessa sakkunniga och efter upprepade besök vid Tumba bruk för att taga kännedom om den dåvarande anordningen och läget för den ifrågasatta nybyggnaden, avlämnade dessa två sakkunnige påföljande år ett summariskt utlåtande, vilket icke innehöll några fullständiga byggnadsritningar utan egentligen endast själva planen för den nybyggnad som behövdes, men däremot i detalj behandlade alla maskinerier och övriga anordningar. Ett genomförande av detta förslag ansåg jag skulle kräva en halv miljon kronor. De sakkunniges förslag var visserligen något lägre, men jag ansåg, att de beräknat kostnaden för själva byggnaden så lågt att summan för det hela borde avrundas till 500,000 kronor. År 1912 ingick jag då till fullmäktige med ett förslag att alternativt direkt hos bankoutskottet göra framställning om anslag eller också att fullmäktige skulle gå vidare och söka få fullständiga byggnadsritningar utarbetade. Min kvarvarande kamrat i kommittén hade emellertid en avvikande mening och ansåg, att man icke skulle anordna någon maskinformning vid bruket. Fullmäktiges uppfattning blev då, att eftersom behovet av ökad kapacitet hos bruket knappast kunde komma att bli aktuell förrän om fjorton à femton år därefter, så borde man för tillfället icke göra något vidare åt saken.

Jag vill nu nämna, att planen för denna omläggning av bruket gick ut på att den nya avdelningen skulle uppföras precis på samma plats, där den nu ifrågasatta handformningsavdelningen skulle byggas till, och att enligt denna plan papperet till 5- och 10-kronors sedlar skulle formas maskinmässigt, och att endast papperet för 50-, 100- och 1,000-kronors sedlarna fortfarande skulle handformas. När icke brådskan ansågs större än så och jag icke lyckades övertyga fullmäktige därom, att det i alla fall varit goda skäl att gripa sig an med en fullständigare ombyggnad av bruket, var det icke mycket att undra över att frågan blev undanskjuten.

Vad jag däremot måste uttrycka min förvåning över är, att när nu fullmäktige kommit underfund med att det nuvarande brukets beskaffenhet är sådant, att det behöver byggas om, oavsett när behovet av en ökad tillverkning kan framträda, man icke tagit under övervägande, huruvida den av bankoutskottet på sin tid uttryckta önskan fortfarande vore förtjänt av beaktande. Jag vill säga, att det förefaller mig vara en mycket oekonomisk plan, att då man har en fast omkostnad för förvaltningen av mellan fyrtio- och femtiotusen kronor, som är oberoende av huruvida den årliga tillverkningen belöper sig till trettio, fyrtio ton om året eller till tre, fyra hundra ton, då en fördelning av denna kostnad på ett fåtal tillverkningston måste bliva mångdubbelt högre än på tre à fyra hundra ton. Det har synts mig, att man härvid följt en oriktig princip, men min uppfattning har blivit underkänd, och framtiden får utvisa, vilken av dessa vägar som varit den lämpligaste.

Ang. reparations- m. fl. arbeten vid Tumba bruk. (Forts.)

Jag har med dessa ord velat uttala min mening rörande denna byggnadsfråga och framlägga min övertygelse, att ett misstag begåtts vid utarbetandet av denna plan, vilket emellertid icke är den nuvarande mycket förtjänstfulle förvaltarens fel, utan han har haft att följa direktiv från sina överordnade. Med detta har jag som sagt velat bevara min åsikt i protokollet men skall icke göra något yrkande om avslag, vilket jag icke finner lämpligt, därför att byggnadsfrågans lösning nog är behövlig, och det ju kan vara möjligt, att fullmäktige efter att närmare ha övervägt saken till en annan riksdag inkomma med förslag om någon ändring i sättet för utförandet av denna plan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter kammaren biföll vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets den 22 och 24 i denna månad bordlagda utlåtande nr 23, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående årligt understöd åt arbetaren Sven Jonsson, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om utredning ang. ett personregister till riksdagens protokoll 1809—1866.

Föredrogs ånyo bankoutskottets den 22 och 24 innevarande mars bordlagda utlåtande nr 24, i anledning av väckt motion angående utgivande av ett personalregister till riksdagens protokoll 1809—1866.

I en inom första kammraen väckt, till bankoutskottets behandling hänvisad motion nr 9 hade herr *Kjellén* hemställt, att riksdagen måtte uppdraga åt sina fullmäktige i riksgäldskontoret att verkställa utredning i och för upprättande och utgivande av ett fullständigt personregister till riksdagens protokoll för tidevarvet 1809—1866.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att låta genom sakkunnig person verkställa utredning i och för upprättande och utgivande av ett fullständigt personregister till riskdagens protokoll för tidevarvet 1809—1866 samt efter verkställd utredning framlägga resultatet därav för riksdagen.

Herr Ström: Det var en sak, som jag i detta samband ville beröra. Vid det studium av riksdagsprotokoll, som här ofta påkallas, vållas en hel del besvär därigenom att det icke i protokollen anföres talarnas förnamn och den ort, som de representera. Förväxlingar och misstag kunna lätt ske, då man ofta i protokollen finner samma namn på riksdagsmän och man ej utan närmare efterforskning vet vilka de äro, då förnamn och bostadsort saknas. Detta vållar som sagt en hel del besvär vid studiet av protokollen. Jag

Om utredning ang. ett personregister till riksdagens protokoll 1809—1866.

(Forts.)

har endast velat i detta sammanhang framhålla, att det skulle vara synnerligen önskvärt, om några åtgärder kunde vidtagas, så att man i protokollen hädanefter kunde få infört såväl talarnas förnamn som den ort, där de äro hemma.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, biföll kammaren vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 24 och 28 i denna månad bordlagda utlåtande nr 35, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t dels angående åtgärder till varaktigt befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik, dels angående utredning rörande frågan om torvens användande som bränsle m. m.

Jordbruksutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft nedan omförmälda inom riksdagens andra kammare väckta och till utskottets förberedande behandling hänvisade motioner, nämligen

dels nr 30, av herr *Lindman* m. fl., vari hemställts, att riksdagen ville till Kungl. Maj:t avlåta en skrivelse med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt låta utreda, huruvida och på vad sätt staten lämpligen kunde medverka till varaktigt befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik, exempelvis genom upprättande av någon i samband med kommerskollegium stående vetenskaplig-praktisk institution;

dels nr 67, av herr *Thorsson* m. fl., vari yrkats,

att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville

1:o) infordra uppgifter om huru stora kvantiteter *stenkol, koks, ved och bränntorv,* som under 1915, för uppvärmnings- och driftändamål, upphandlats vid vart och ett av statens, landstingens och kommunernas verk och inrättningar,

2:o) undersöka i vilken utsträckning centraluppvärmningssystemet kommit till användning vid bemälda verk och inrättningar,

3:o) infordra yttrande från landsting och kommuner med uppgift om, huruvida och i vilken omfattning dessa korporationer kunde befinnas vara villiga att medverka till införande av eldning med *bränntorv* vid sådana verk och inrättningar, som ägdes av, eller åtnjöte anslag av landsting och kommuner,

4:o) undersöka i vad mån frakterna för *bränntorvprodukter* å såväl statens som enskilda järnvägar kunde nedsättas,

5:o) undersöka förutsättningarna för anläggandet av en eller flera *torvfabriker* för tillverkning av såväl lufttorkad bränntorv som dylik, framställd enligt våtkolningsmetoden,

6:o) till 1917 års riksdag framlägga resultatet av undersökningarna med därpå grundade förslag; samt

att riksdagen måtte för förestående utredning uppföra ett för-

slagsanslag av 25,000 kronor å 1917 års stat, med rätt för Kungl. Maj:t att av tillgängliga medel redan under 1916 förskjuta beloppet,

dels och nr 155, av herrar *Schotte* och *E. A. Nilson* i Örebro, vari yrkats,

1:o) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t föranstalta om utredning rörande bränntorvtillverkningens framtida ordnande i enlighet med de riktlinjer, som i motionen angivits, samt därefter för riksdagen framlägga denna utredning jämte de förslag, vartill densamma synts föranleda;

2:o) att riksdagen likaledes måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att, utan avvaktan på resultatet av den i mom. 1:o) begärda utredning, Kungl. Maj:t täcktes omedelbart inleda underhandlingar med landets fabrikanter av bränntorv för att vinna preliminära avtal, att underställas riksdagens godkännande, om väsentligen ökad torvproduktion under detta och närmast följande år på de villkor, som befunnes möjliga och antagliga, samt i anledning härav till innevarande riksdag göra de framställningar, vartill dessa underhandlingar föranledde; och

3:o) att riksdagen måtte i riksstaten för år 1917 på extra stat uppföra ett förslagsanslag av 100,000 kronor — att förskottsvis av tillgängliga medel utanordnas år 1916 — för att ställas till Kungl. Maj:ts förfogande i och för bekostande av de undersökningar och åtgärder, som i och för vinnande av ökad torvproduktion kunde från statens sida erfordras, innan riksdagen bleve i tillfälle att i anledning av vad under 2:o) ifrågasatts fatta beslut över av Kungl. Maj:t hos riksdagen gjorda framställningar i ämnet.

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på åberopade grunder hemställt,

A) att riksdagen måtte i anledning av förevande motioner i vad de avsåge åtgärder för en omedelbar ökning av torvtillverkningen,

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes för åstadkommande av en omedelbar utökning av tillverkningen av bränntorv vidtaga lämpliga åtgärder,

dels och för ifrågavarande ändamål å extra stat för år 1917, att i mån av behov användas, anvisa ett anslag av 100,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att under år 1916 låta av tillgängliga medel förskottsvis utanordna detta belopp;

B) att förevarande motioner i vad de i övrigt avsåge åtgärder för ökning av tillverkningen eller användningen av torv icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

C) att den av herr Lindman m. fl. väckta motionen, i vad den icke blivit besvarad genom besluten A) och B) icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid mom. C) i utskottets hemställan hade reservation avgivits av herrar *Paulson, Fahlén* och *Lindblad*, greve *Wachtmeister* samt herrar *Öberg, Nilsson* i Linnås och *Barthelson*, vilka ansett, att ut-

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

skottet under mom. C) bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av herr Lindmans m. fl. förevarande motion i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes skyndsamt låta utreda, huruvida och på vilket sätt staten lämpligen kunde medverka till varaktigt befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

Herr Fahlén: Herr talman! Bakom det utskottsutlåtande, som här föreligger, stå ju, som bekant, icke mindre än tre var för sig ganska omfattande motioner. I viss mån kan man säga, att de syfta åt samma håll, men, om man fördelar dem i grupper, lär man väl finna, att de i alla fall gruppvis äro ganska olika.

Herrar Thorssons m. fl. samt herrar Schottes och Nilsons motioner taga närmast hänsyn till frågan om statens bränslepolitik och företrädesvis, för att icke säga helt och hållet eller uteslutande, till frågan om möjligheten att genom ökad bränntorvtillverkning söka att ersätta det importerade brännslematerialet, företrädesvis kol och koks.

Herr Lindman och hans medmotionärer syfta vida längre. Med utgångspunkt från kristidens erfarenheter peka de på betydelsen av att genom lämpliga anordningar inom såväl bränslesom kraftteknikens gebit söka göra landet i möjligaste mån oberoende av den utländska importen för att därigenom söka inom landet förbilliga produktionen och naturligtvis därigenom bereda ett fortgående ökat välstånd inom landet.

Vad nu den första gruppen beträffar, är det väl bekant, att Kungl. Maj:t redan innan motionerna behandlades inom utskottet tillsatt en kommitté, som fått i uppdrag att utreda och avgiva förslag beträffande de åtgärder i olika hänseenden, som från statens sida må kunna ytterligare vidtagas för att främja produktionen och användningen av bränsle, framställt av torv; och så vitt man har sig bekant har denna kommitté redan trätt i verksamhet. Dessutom har Kungl. Maj:t även i år ånyo upptagit det redan tidigare för riksdagen framlagda spörsmålet om en inventering av rikets torvtillgångar, och vidare pågår allt fortfarande undersökningen rörande torvens lämplighet som lokomotivbränsle.

För mången kan det måhända synas, som om utöver de åtgärder, som sålunda vidtagits, knappast något mera för närvarande kunde omedelbart göras. Frågan om anskaffande av inhemskt bränsle och företrädesvis utnyttjandet av torvtillgången är ju emellertid så synnerligt viktig, att densamma, då framställning härom nu gjorts, näppeligen kan lämnas obeaktad. Jag vill erinra om, att, utöver de åtgärder jag nyss nämnt, från statsmakternas sida även tidigare vidtagits åtgärder på förevarande område — särskilt jämförelsevis stora anslag till torvlånefonden, inrättande av torvskola och anställning av särskilda tjänstemän för att meddela kunskap i användningen av torv.

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

Utskottet har emellertid med hänsyn till frågans ofantligt stora betydelse ansett sig böra föreslå riksdagen att oaktat alla tidigare åtgärder avlåta en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga lämpliga åtgärder för en omedelbar utökning av bränntorvtillverkningen, ävensom för ändamålet anvisa ett belopp av 100,000 kronor.

Utskottet har närmast tänkt sig, att en ökad tillverkning av bränntorv genom lämpliga åtgärder skulle kunna stimuleras. Man har tänkt sig, att staten skulle garantera torvfabrikanterna en viss avsättning för sina produkter för de närmaste åren — en garanti, som enligt utskottets förmenande icke skulle bereda staten några synnerliga svårigheter, då det vore att förutse, att staten själv i ganska stor utsträckning komme att begagna torv för eldning i statens egna eldstäder.

Det är uppenbart, att man kan hysa någon tvekan om, huruvida den sålunda föreslagna åtgärden kan bliva för ändamålet effektiv. Att stora svårigheter för en verksam utökning av bränntorvindustrien ändock komma att visa sig är åtminstone min personliga uppfattning, ehuru jag givetvis saknar varje teknisk och praktisk förutsättning för att kunna i någon mån sakkunnigt bedöma frågan. Men i varje fall synes det mig — och det har även synts utskottet så — nödvändigt att försöka allt för att råda bot på de kännbara svårigheter, varunder landet nu lider; och från denna synpunkt sett kan man givetvis icke göra annat än biträda det beslut, vartill utskottet i den delen kommit. Jag tror mig kunna säga, att utskottet härvidlag varit fullständigt enigt, och så vitt jag kan erinra mig har någon tvekan ifråga om den ställning utskottet skulle intaga i denna fråga icke yppat sig.

Annorlunda har det emellertid ställt sig, då man kommit till behandling av herr Lindmans m. fl. motion, vilken innehåller ett helt stort program rörande vårt lands bränsle- och kraftförhållanden. Sammanställer man denna motion med en annan, som jag tror, av samma motionärer gjord framställning rörande åtgärder från det allmännas sida för befrämjande av det svenska jordbruket, så har man framför sig ett ännu större och mycket vittgående program rörande hela det svenska näringslivets framtida utveckling; och sällan ha väl förhållandena också mer än nu manat att rikta blicken på de näringsekonomiska problemen.

Motionärerna framhålla med styrka vikten av att vi i möjligaste mån frigöra oss från beroendet av utlandet i fråga om bränsle, förnämligast för tillgodoseende av våra kraftbehov. Härvid äro, enligt vad motionärerna uttala, flere synpunkter att beakta — *dels* utnyttjande av våra naturliga tillgångar och företrädesvis vattenkraften men också tillgodogörandet av andra naturliga resurser, såsom torvmossar, skifferolja, sulfitsprit, en ändamålsenligare hushållning med, bland annat, vedbränslet, utländska lysoljors ersättande med elektrisk belysning m. m., *dels och* en klok hushållning med det bränsle, som givetvis alltid måste importeras, ty fullt frigjorda från utlandet kunna vi nog

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

aldrig bli. I detta hänseende framhålla motionärerna särskilt vikten av att vi frigöra oss från beroendet av utländsk koks, vilken i stor utsträckning kan produceras inom landet. Härtill kommer vidare, att man genom en sådan kokstillverkning inom landet skulle kunna framställa en mängd biprodukter, som nu givetvis förfaras. Jag ber att i detta hänseende få nämna kokugnsgas, ammoniak, naftalin, bensol m. m., vilket allt sålunda skulle kunna komma landet direkt tillgodo.

Huru stor betydelse en dylik hushållning kan äga för ett land, därpå lämnas påtagliga bevis av de krigförande länderna, vilka varit hänvisade till att på särskilt sätt ordna sin hushållning med naturatillgångarna. Men härvid behöver jag ju icke närmare uppehålla mig.

Motionärerna framhålla ytterligare betydelsen av en förbättrad bränsleekonomi vid stora kraftverk, och alla, som i detta avseende äga någon erfarenhet, torde väl vilja medgiva, att härvidlag ganska mycket återstår att göra.

I detta sammanhang torde jag också särskilt få understryka en synpunkt, som såväl motionärerna som reservanterna ansett sig särskilt böra framhålla och som ganska noga ansluter sig till motionärernas hela resonemang, nämligen vikten av den elektriska kraftens vidare distribution eller som det i allmänhet benämnes: »landsbygdens förseende med elektrisk energi». Motionärerna peka i detta hänseende på betydelsen av att en statslånefond kunde inrättas för utbyggande av vattenfall, vilken fond skulle göras tillgänglig även för utbyggande av vattenfall, som ägas av enskilda. Jag tror, att ingen vill förneka, att motionärerna här rört vid ett intresse, som för landets utveckling på, snart sagt, alla områden är av den allra största betydelse.

Bränsle- och kraftfrågan, då det gäller framför allt den industriella produktionen, stå i oupplösligt samband med varandra. I vissa fall torde man helt enkelt kunna säga, att det är samma sak, sedd från olika sidor. Då man vet, vilket också omnämnes av motionärerna, att redan år 1913 värdet av vår bränsleimport, utom smörjoljor, uppgick till inemot 130 miljoner kronor, varav för kol väsentligt mer än 100 miljoner kronor; då man vidare vet, i vilken oerhörd grad priset på dessa importerade varor stegrats, så att motsvarande värde under år 1915 sannolikt icke mindre, snarare mer än fördubblats, och då med ganska stor sannolikhet en återgång till prisen före kriget länge skall låta vänta på sig, om den över huvud taget någonsin kommer att inträffa, så synes det, som om här förelåge så viktiga framtidsspörsmål, att desamma väl förtjänade att beaktas och göras till föremål för en närmare utredning.

Knappast lärer det väl finnas något land, där ett dylikt övervägande kan vara mera lockande än i vårt, som äger så ofantligt stora naturliga resurser, vilkas allt mer rationella utnyttjande är ett önskemål, som utan tvivel är gemensamt icke endast

för oss riksdagsmän utan för varje medborgare, som vill befrämja sitt lands bästa.

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

Nu kan man invända — och den invändningen har redan gjorts under den förberedande behandlingen av denna motion — att motionärerna icke klarlagt de åtgärder, genom vilka de vilja vinna sitt mål, som karakteriseras som »en enhetlig och planmässig, nationell kraft- och bränslepolitik». Kan man då överhuvudtaget begära, att de skulle kunnat anvisa sådana utvägar i ett spörsmål, som är så oerhört omfattande och stort? Är det icke just för upptäckande av dylika utvägar, därest några sådana överhuvud taget stå att finna, som den av motionärerna anbefallda utredningen begäres?

I ett fall ha emellertid motionärerna tänkt sig en speciell utväg, då de tala om skapandet av en fristående eller i samband med redan nu befintlig statsmyndighet stående vetenskaplig-praktisk institution. Härom säga vi reservanter: »Huruvida den av motionärerna sålunda antydda lösningen är den rätta samt i vad mån och under vilken form staten bör medverka, anse vi oss icke kunna bedöma i frågans nuvarande läge.» Icke kan väl denna okunnighet läggas oss till last? Det är härom vi påkalla utredning, och detta göra vi i känslan av att stå inför en fråga av den allra största nationalekonomiska betydelse, vilken vi — i all synnerhet med de erfarenheter vi haft om de ovissa framtidsutsikter vi se framför oss — icke anse oss i likhet med utskottets majoritet utan vidare böra visa ifrån oss.

Utskottets majoritet har dock utan vidare tagit avstånd från dessa, enligt vår mening, viktiga problem, och jag skall därför be att på endast några punkter få i någon mån skärskåda majoritetens skäl för sin avvisande hållning, sådana dessa skäl återfinnas i utlåtandet.

På sjunde sidan säger utskottet: »Utskottet delar motionärernas uppfattning såväl med avseende å vikten av en enhetlig och planmässig kraft- och bränslepolitik som beträffande betydelsen av en praktiskt-vetenskaplig institution för fortgående undersökningar av de tekniska och ekonomiska spörsmålen inom kraft- och bränsleindustrien.» Men sedan säger utskottet, att det icke kan gilla den väg motionärerna anvisat.

Reservanterna framhålla, att, såvitt vi kunnat läsa motionerna, motionärerna aldrig anvisat någon utväg och än mindre, såsom utskottet säger, ifrågasatt, att samtliga nu pågående utredningar utan vidare skulle avbrytas. Motionärerna säga fastmer själva, att det icke kan komma i fråga, att den pågående utredningen icke skulle fullföljas till slut, vilket för övrigt ligger i sakens natur. Reservanterna understryka ännu kraftigare detta i sammanhang med att de framhålla, att motionärerna endast begära en utredning om inrättande av ett möjligast fristående organ. Jag är ur stånd att förstå, varifrån utskottet fått sin uppfattning. Jag betvivlar icke att utskottets uppfattning blivit uttalad bona fide, men jag kan icke undertrycka den

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

meningen, att utskottet gjort sig skyldigt till ett ganska beklagligt missförstånd vid studerandet av motionen.

Vad nu särskilt beträffar frågan om en praktiskt-vetenskaplig institution säger utskottet ytterligare på annat ställe härom: »Denna praktiskt-vetenskapliga institution skulle enligt motionärernas förslag verka ledande och sammanhållande, framställa och pröva förslag, företaga undersökningar, kontrollera driftsresultat, lämna råd och anvisningar m. m., allt i syfte att befrämja ett möjligast ekonomiskt utnyttjande av i första rummet landets egna kraft- och bränsletillgångar, men därjämte även det utländska bränsle, som vi alltjämt framdeles kunna behöva importera.» Och vidare säger utskottet, att det synes utskottet otvivelaktigt, att en sådan institution under viss förutsättning skulle kunna uträtta åtskilligt såväl för staten som för den enskilde och vidare: »Om också sålunda tillkomsten av en institution av det slag, motionärerna åsyftat, kan anses hava en viktig uppgift att fylla, torde den likväl enligt utskottets uppfattning icke kunna bringas till verklighet med den enkelhet i form och organisation, som motionärerna synas antaga.» Ja, jag har ingenting annat att genmäla mot vad utskottet här säger än att det just är om denna sak, som utredningen bland annat skulle röra sig. Och jag tillåter mig säga, att utskottets uttalande rörande denna av motionärerna framkastade tanke är betydligt kraftigare än reservanternas. Icke desto mindre hava meningarna även på denna punkt gått i sär. Varför så skett därpå kan jag icke lämna något svar. Men icke kan det väl vara allenast det av utskottet uppgivna skälet, som härvidlag varit avgörande, ty något annat måste finnas. Icke kan det väl vara möjligt, att utskottets majoritet med anspråk på oemotsäglig vederhäftighet kan påstå, att kostnaderna för en sådan institution skulle bli så oerhört stora, att de icke under några omständigheter skulle komma att stå i rimlig proportion till det gagn man skulle kunna vänta få av densamma. Inom utskottet har under debatten ingenting anförts, som givit stöd åt ett sådant påstående, och det synes mig följaktligen som om, med de gemensamma, likartade premisser utskottet och reservanterna ha, slutsatsen bort bli densamma. Att man skulle inrätta en institution, med vilken så stora kostnader vore förknippade, att de icke stode i proportion till den nytta man kunde vänta av densamma vore förnuftslöst och kan icke förutsättas av reservanterna.

Det vill nästan synas, som om motionen skulle vara för mycket omfattande för att den skulle kunna, så att säga, sväljas i ett enda drag. Om motionärerna nöjt sig med att peka på en eller annan punkt i stället för de många motionen innehåller, kanske det verkat mindre avskräckande, och motionen skulle kanske då rönt en annan behandling inom utskottet. För mig ställer sig saken så, att ju oftare jag genomläst motionen — och det har jag gjort flere gånger — desto klarare har för mig framträtt det synnerligen betydelsefulla, för att icke rent av säga be-

tydelsefullaste, uti att samverkan åstadkommes ifråga om spörsmål, som av naturen höra ihop, att utvecklingen icke går åt skilda håll, utan att sammanhörande faktorer samlas till gemensam verkan och icke skiljas för att verka på var sitt sätt och understundom mot varandra.

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

Denna kammare behandlade härom dagen en motion, som rörde ett ekonomiskt viktigt problem, nämligen frågan om malmsmältning i landet, och det yrkande som framställdes av motionären blev av kammaren bifallet, och jag får liksom reservanterna i anledning härav fästa uppmärksamheten på, hurusom år 1915, då doktor David Bergström var ledamot av denna kammare och han väckt en motion rörande utredning ifråga om de handelsekonomiska framtidsproblemen, särskilt med syfte på tiden efter nu pågående världskrig, riksdagen då biföll utskottets hemställan, änskönt utskottet hade förklarat sig förvissat, att regeringen och vederbörande ämbetsverk redan hade sin uppmärksamhet fäst på angelägenheten av åtgärder i det av motionärerna angivna syftet.

Jag kan icke neka mig att slutligen återgiva en mening ur denna motionärs framställning. Det är ett citat, såvitt jag erinrar mig, av ett danskt uttalande, som skedde samma år, och det löd på följande sätt: »Sovande kommer man ingen vart, och därför gäller det i denna stund mer än någonsin att vara klarvaken och utan dröjsmål taga upp till övervägande alla de praktiska frågor, tiden uppställer.» Dessa ord synas mig vara fullständigt lika mycket tillämpliga på den framställning som nu föreligger, som på det år 1915 väckta spörsmålet.

Herr greve och talman, jag anhåller att få yrka bifall till utskottets hemställan under punkterna A och B samt, under punkten C, till reservanternas hemställan.

Herr Holmquist: Den siste ärade talaren har ju redan disponerat det ämne, som föreligger till kammarens överläggning. Han har påpekat, att utskottet ställer sig enhälligt beträffande utlåtandet i övriga punkter och att det är ifråga om punkten C och den av herr Lindman m. fl. väckta motionen, som meningarna gå i sär.

Jag är den ärade talaren mycket förbunden för hans uttalande, att han trodde, att utskottets majoritet här var in bona fide. Jag ber, att i avseende å reservanternas hemställan få säga, att jag å min sida icke har ringaste tvekan i min uppfattning beträffande dem. Jag skall också, då det här gäller att försvara min utskottsställning, endast och allenast söka hålla mig till det föreliggande ämnet och till de synpunkter, jag fått under den granskning, jag varit i tillfälle att under ganska sakkunnig ledning företaga.

Det nämnes här i motionen och i reservanternas motivering ganska ofta om *planmässighet* och dess nödvändighet, då det gäller det område, kraft- och bränslepolitikens område, som den

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

siste ärade talaren betecknade såsom ofantligt omfattande. Då man här vill i en skrivelse alldeles särskilt fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på nödvändigheten av en utredning för att för framtiden nå en sådan planmässig nationell kraft- och bränslepolitik, torde väl i en sådan anmodan ligga, att man, då man ser tillbaka, har anledning antaga, att den politik, som på området förts, *icke* varit planmässig. Det är naturligtvis fullkomligt omöjligt för mig att i det fallet försöka komma med någon som helst fullständig utredning redan av den anledningen, att den s. k. planmässiga nationella kraft- och bränslepolitiken är ett mycket evasivt begrepp. Det, som från ett håll anses vara planmässigt, kan från ett annat håll anses sakna den planmässighet, som anses nödig och nyttig. Jag vill också ganska oförbehållsamt erkänna, att med avseende å den del av kraft- och bränslepolitikens stora område, som omfattar torvfrågan och med denna sammanhängande frågor, tror jag mig kunna säga, att i det förflutna det varit en viss tveksamhet, en viss brist på enhetlighet, då det gällt särskilt *dessa* frågors behandling. Men med avseende å dessa torvfrågor har Kungl. Maj:t ju redan uppdragit åt en kommitté att utarbeta förslag till problemets lösning, såvitt jag kan finna, i hela dess vidd. Och vad beträffar övriga till bränslepolitikens område hörande frågor, finner jag redan av motionen, att i stort sett ett, enligt min uppfattning, ganska naturligt och planmässigt arbete äger rum i mycket stor skala. Jag vågar åtminstone gå så långt, att jag bestrider, att motionärerna eller reservanterna i fråga om dessa övriga delar av bränslepolitikens område har ådagalagt någon väsentlig brist på planmässighet.

Nu kan man ju säga, att här icke är fråga om det gamla. Vi stå nu inför så många nya förhållanden, att man har skyldighet att rikta blicken på framtiden och där söka åstadkomma planmässighet. Men jag kan för min del icke finna annat, än att även i det avseendet man icke har rätt till någon bestämd fruktan, att icke statsmakterna och i främsta rummet Kungl. Maj:ts regering skulle i framtiden, liksom det även enligt min uppfattning skett i det förflutna, söka tillgodose på bästa sätt det planmässiga arbetet på kraft- och bränslepolitikens område.

Det är min allmänna uppfattning i denna fråga. Utskottet har givit ett, så vitt jag kan finna, ganska naturligt uttryck för den av mig nu framförda uppfattningen, då utskottet säger:

»Vad först beträffar genomförandet av den av motionärerna angivna planmässiga kraft- och bränslepolitiken äro, såsom även i motionen påpekats, åtskilliga hithörande spörsmål redan under utredning och med avseende å flertalet av de frågor, som härvid upptagits till prövning, torde utredningsarbetet hava fortskridit så långt, att de inom närmaste tiden kunna väntas bliva föremål för statsmakternas beslut. Man torde kunna vara förvissad om att vid uppgörande av de utredande myndigheternas och kommittéernas arbetsprogram såväl som vid själva arbetets utfö-

rande sammanhanget mellan de olika utredningarna så iakttagits, att utredningarna kunna ligga till grund för en enhetlig och planmässig kraft- och bränslepolitik. Det ankommer sedan på regering och riksdag att fastställa principerna för den blivande kraft- och bränslepolitiken och man torde icke behöva befara, att kravet på enhetlighet och planmässighet därvid kommer att i någon mån förbises.»

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

Det har gentemot utskottets utlåtande och dess i förhållande till motionen något avvisande hållning anmärkts, att utskottet missuppfattat motionären. Det har sagts, att då utskottet ifrågasätter, att avbrytande av pågående utredningar och dröjsmål med viktiga spörsmåls utredning skulle bli följden av bifall till motionen, har utskottet misstagit sig. Ja, det är väl fråga, om så skett. Om man över huvud har rätt att läsa denna motion, såsom den är skriven, så avser den ju att grunda ett centralt organ med den mest vidsträckta befogenhet just för att leda arbetet på kraft- och bränslepolitikens område till enhetlighet och planmässighet. Om nu över huvud taget denna uppgift skall kunna genomföras, är det alldeles givet, att det arbete på detta område, som nu är lagt i andra händer, måste ändras i enlighet med den uppfattning om planmässighet, som detta centralorgan komme att äga. Det skulle vara en egendomlig tillfällighet, om nu pågående särskilda utredningar visade sig gå fullständigt och i varje detalj i samma linjer, som enligt centralorganets uppfattning äro de riktiga. Jag tror således, att det är på ganska goda skäl, utskottet har grundat sin uppfattning, att det komme att gå i den riktning, som utskottet har befarat.

Det har talats så mycket om denna planmässighet, och det är ju möjligt, att man i denna planmässighet inlägger något annat än jag, efter mitt sätt att se, har gjort. Då man sett, huru åtskilliga på detta område synnerligen aktuella frågor genom olika åskådningar inom olika partier eller olika klasser ha fördröjts i avgörandet, låter det ju tänka sig, att för att få mera enhetlighet och planmässighet ett centralorgan med sådan befogenhet, som motionärerna avse att giva detsamma, skulle verka medlande mellan olika åskådningar och följaktligen utjämna vägen för frågornas lösning. Men om icke Kungl. Maj:ts regering, i den ställning densamma står till riksdagens olika fraktioner, och med den kännedom densamma måste äga rörande möjligheter till frågornas lösning och vägarne för denna lösning, kan bereda denna väg, kan jag icke finna någon som helst anledning att tro, att ett sådant centralorgan, om vilket här talas, skulle hava ett bättre och större inflytande på dessa frågor.

Föregående talare har angivit, vilken skillnad som föreligger mellan reservanternas åskådning och motionärernas allmänna uppfattning, sådan den i motionen är uttryckt. Det ligger då mycket nära till hands att fråga sig: vad vilja motionärerna i denna fråga? Går jag för att få svar på detta spörsmål till den del av motionen, där koncentrationen är störst, träffar jag på ett stycke,

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

där motionärerna sammanfört en hel massa olika frågor under skilda rubriker. Det talas om torvinventering, om torvdrift på statsbanorna, om djupborrningar efter kol nere i Skåne samt även om motorspritens understödjande, vattenrättlagsstiftningen, elektrisk kraftdistribution, om en statslånefond för vattenkraftanläggningar, om oljeskiffrarnas utnyttjande, om åtgärder till underlättande av vattenregleringar samt av landsbygdens elektrifiering, om förbättrad vintersjöfart på Norrland till gagn bl. a. för den norrländska vattenkraftsindustriens utveckling m. m. Vidare är det fråga om snabbare handläggning av vattenkraftärenden, om införande av rimligare villkor för överbyggande av kungsådra, om mer skyndsamt och planmässigt avslutande av vattenrättprocesserna samt om torveldning vid statens verk och inrättningar. Och hur heter det sedan? Jo, på följande sätt: »Vid sidan av och utöver dessa var för sig betydelsefulla frågor framstår emellertid under dessa tider med ovanlig styrka önskemålet att det hela må utmynna i *en möjligast enhetlig och planmässig nationell kraft- och bränslepolitik*, vartill även kan räknas ett rationellt utnyttjande av det utländska bränsle, som säkerligen alltjämt kommer att införas. Nu är det visserligen en mångfald av statsmyndigheter, kommittéer, institutioner och enskilda, som var för sig hava anledning bearbeta delar av ämnet. Det åsyftade målet torde emellertid icke kunna uppnås utan ett organ, som under ständigt samarbete med olika statsmyndigheter och med näringslivets organisationer vetenskapligt och praktiskt bearbetar vad som inom kraft- och bränsleområdena vid olika tidpunkter påkallar särskild uppmärksamhet, ingriper kontrollerande, ordnande och rådgivande, sammanhåller och publicerar vad som framkommer i form av uppfinningar, utredningar och driftresultat i in- och utlandet. Därigenom skulle vi utan tvivel väsentligt öka utsikterna att kunna draga största möjliga nytta dels av det även framdeles importerade bränslet, dels och framför allt av våra egna tillgångar, vattenkraft, kol, torv och ved, oljeskiffrar och sulfitsprit m. m. — Vad angår vattenkraften, som visserligen är ett ämne för sig, skulle det i förevarande sammanhang närmast gälla att klargöra området för dess lämpliga användning d. v. s. förhållandet mellan vattenkraften och bränslekraft av olika slag, använda var för sig eller i förening.»

Det är vad motionen vill. Det lär ingen kunna förneka, att av detta uppdragande av linjerna för en sådan centralmyndighet, som motionärerna skissera, man har anledning anse, att där bör samlas under olika speciella byråer eller avdelningar allt vad man har av teoretisk och praktisk erfarenhet på detta område, och då frågar jag verkligen: kan någon anse annat, än att denna centrala anstalt komme att bli en fullkomlig jätte? Men det ha icke motionärerna velat. Ty sedan motionärerna uppdragit det arbetsprogram, som här föreligger för denna centrala anstalt, ha de ansett, att det gick i enligt deras uppfatt-

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

ning för stora former och säga, då de komma till anstaltens egentliga struktur: »Närmast till hands torde ligga att söka under möjligast enkla former ordna ett dylikt institut i anslutning till kommerskollegium, vars arbetsområde och ställning inom administrationen synas bäst svara mot ifrågavarande ändamål. Samtidigt må emellertid betonas vikten av att organisationen blir möjligast fristående samt lämpligt ordnad för ständig och förtroendefull samverkan med intresserade myndigheter och institutioner, varförutan den icke kan väntas rätt fylla sin uppgift.»

Så vitt jag kan läsa detta rätt, är det motionärernas uppfattning, att detta ofantliga arbetsprogram skulle kunna utföras genom en jämförelsevis mindre kostsam, vid kommerskollegium fäst institution av mycket måttliga dimensioner. Detta är vad som skiljer mig och motionärerna åt.

Jag vill nu övergå till reservanternas ställning i denna fråga. Motionärerna hade skisserat sitt åtminstone till uppränning och premisser storartade program ganska tydligt och klart, ehuru de enligt min uppfattning vid programmets praktiska utförande räknat med för få och små krafter. Men reservanterna hava undgått båda dessa svårigheter. Reservanterna hava nöjt sig med att hemställa om en skrivelse med anhållan, att Kungl. Maj:t täcktes utreda, huruvida och på vilket sätt staten lämpligen må kunna medverka till varaktigt befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik. Ja, nog minnas de flesta av herrarne i denna kammare, huru många gånger man påpekat det mycket vanskliga och betänkliga i att avlåta skrivelser, där det hemställes om utredning »huruvida och på vad sätt» någonting skall ske. Det har från så många håll, även då jag i min ringa mån försökt försvara den ställningen, alltid sagts: det betyder *»rakt ingenting»*. Det var icke många veckor sedan man till mig riktade den förklaringen, att en sådan kläm har ingen betydelse, den säger ingenting. Man skulle då tro, att reservanterna i motiveringen sagt något vägledande. Men det är så långt ifrån fallet, att reservanterna på sidan 13 i reservationen uttala: »huruvida den av motionärerna antydda lösningen är den rätta, samt i vad *mån och i vilken form staten bör medverka*, anse vi oss icke kunna bedöma i frågans nuvarande läge». Vi inom utskottet ha åtminstone tagit motionärerna på orden, vi ha ansett, att det skulle leda till upprättandet av en stor och betydande anstalt, men vi hava med mycken aktning för motionärernas goda vilja och stora syfte av vissa skäl samtidigt förklarat, att vi icke kunna gå med på deras förslag. Men reservanterna säga rent ut: Det vill vi icke alls gå in på, att vad motionärerna här föreslå kan praktiskt tillämpas. Den fullkomligt opartiska välviljan från reservanternas sida mot motionärerna är, så vitt jag kan finna, mycket måttlig. Den siste talaren nämnde om den mycket stora älskvärdhet och välvilja som visats av re-

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

servanterna mot motionen, men jag får säga, att om jag vore motionär, skulle jag icke anse som min skyldighet att stiga upp och tacka.

Jag är nu inne på kostnadsfrågan, som även av den siste talaren berörts. I reservationen antydes på ett mycket älskvärt sätt, hela tiden då utskottsmajoritetens ställning behandlas, att utskottsmajoriteten icke haft den sakkunskap, som behöves för att kunna bedöma kostnadsfrågan. Man har icke sagt det rent ut, fast det ligger bakom reservanternas uttryckssätt, och detta kan reservanterna ha ganska rätt i. Men jag tror, att det icke behöves större sakkunskap än vad utskottsmajoriteten eller reservanterna i själva verket besitta för att komma till en bestämd åsikt. Hur är det med denna kostnadsfråga? Jag har redan tagit mig friheten att skissera vad motionärerna vilja, och jag har gjort det genom uppläsandet av motionärernas egna ord. Man kan ju icke annat än hysa förtroende för dessa ord. Det kan ju icke vara meningen att låta orden dölja tanken, och således torde vara tydligt, att motionärerna vilja ha en institution av den storartade omfattning, som skisserats. Jag kan icke förstå annat än att samlandet av dessa krafter, som skulle verka i olika specialiserade riktningar på detta område, komme att bliva en ofantligt kostsam sak, och nog kan man utan att vara fackman förstå, att den komplex av byråer, som behövs, komme att bliva ofantligt dyrbar. När man i motionen vill närmare skissera linjerna för det blivande institutet, har det talats om de tyska Kaiser Wilhelms-Instituten für Kohlenforschung, och man har, såvitt jag kan finna, sökt att likställa detta institut med vad motionärerna önska få genomfört med den stora nya centralanstalten, men jag kan icke finna annat, än att detta är ett fullkomligt misstag. Detta tyska institut, som jag icke känner annat än från vad motionen innehåller därom, är, såvitt jag kan finna, helt enkelt en anstalt för vetenskaplig forskning och praktiska försök, då det gäller den tyska stenkolsforskningen. Ett sådant institut är öppet för en del yngre forskare, för att de där må göra sina rön och få tillfälle att göra propaganda för sina åskådningar samt där uppträda såsom lärare. Men så är icke alls fallet med den av motionärerna skisserade anstalten. Är det någon som tror, att dessa tyska institut skulle uppträda inom det område, som tillhör den tyska kolpolitiken, såsom en central kraft, ordnande, vägledande, initiativtagande och sammanhållande? Det är en vetenskaplig institution, som bör verka mycket gott både för industrien och fosterlandet, men jag tror icke, att den i ringaste mån har en sådan ställning, som motionärerna vilja giva den anstalt, motionen talar om. Jag vill gärna medgiva — det är en akt av min personliga välvilja mot motionens synpunkter, och jag tror, att om man vill man kan läsa något sådant i utskottets utlåtande — att det ligger något i denna motion just i en riktning, som närmar sig dessa tyska institut. Men jag tror, att man för att vinna sitt syfte bör gå en annan väg än

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

den ifrågasatta. Jag tror man bör gå samma väg, som man, att döma av motionens innehåll, har gått i Tyskland: industriens män och vetenskapens män komma tillsamman och bilda en förening med ett så begränsat program, att det kan sättas i verket. Sedan detta skett och från enskilt håll medel tillskjutits och linjerna klart uppdragits, tror jag man har rätt att vända sig till staten med begäran om understöd. Även i vårt eget land har mer än en gång så skett. Jag hänvisar till den svenska utsädesföreningen och tillkomsten av det statsunderstöd, som den åtnjuter. Man har här gått på en helt annan linje och börjat på annat sätt än motionen föreslår. Jag är för min del livligt övertygad, att om man vill gå denna väg, man skall finna sympatierna för sitt syfte mycket stora inom skilda partier inom vårt land.

Här har vidare av den siste ärade talaren och jämväl i reservationen anmärkts något om vad som skedde 1915, då riksdagen i anledning av enskild motion skrev till Kungl. Maj:t och anhöll att få fästa uppmärksamheten på angelägenheten av åtgärder i motionens syfte för de handelsekonomiska framtidsproblemens tillvaratagande. Ja, det är mycket sant, och jag tror det var mycket riktigt att göra så, men jag är icke övertygad, att kammaren ställt sig lika välvillig, om det ifrågasatts att för tillvaratagande av de framtida handelsekonomiska problemen skulle inaugureras en central anstalt, som på detta område skulle uppträda vägledande, rådgivande och initiativtagande, d. v. s. hålla trådarna helt och hållet i sin hand. Jag tror icke, att någon skrivelse då hade kommit till stånd.

Det nämndes vidare av den siste ärade talaren, huruledes denna kammare med icke obetydlig majoritet och tillslutning från vitt skilda partiåskådningar beslutit en skrivelse rörande malmfrågan. Ja, men då var det så, att det var ett naturligen begränsat område. Man hade den uppfattningen, att en sådan skrivelse kunde avlåtas, därför att begränsningen där var bibehållen. Där var det icke så vaga linjer, så obegränsade vidder, som framkommit i denna motion.

Jag vill icke längre uppehålla kammaren. Jag är tämligen övertygad om hur frågan här kommer att utfalla. Jag har för min del velat säga detta för att åtminstone söka freda mig från den uppfattningen, att jag icke skulle på fullt objektiva skäl gått den väg, som jag gått för att komma till den ställning, som angives i utskottets utlåtande.

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ericsson, Aaby: Som jordbruksutskottets betänkande utvisar, har jag icke deltagit i slutbehandlingen av denna fråga. Hade jag det gjort, så hade jag antagligen kommit att anmäla min reservation även i fråga om punkt A. Jag hade för en tid sedan i denna kammare äran yttra några ord angående vissa slag av mo-

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

tioner, som komma fram från enskilde riksdagsmän, där desse, såsom jag då uttryckte mig, på genvägar syntes vilja vinna vissa mål, vanligen till förmån för enskilda medborgare, icke sällan boende i den valkrets, motionärerna representera. Här stå vi åter inför en alldeles motsatt sort av motioner, som framdragas av stora grupper inom riksdagen och omfatta oerhört stora frågor, så stora frågor, att vanligen motiveringen knappt giver till känna, att de rätt uppfattats av vederbörande i hela deras vidd. Det är ju alldeles obestridligt, att motionerna kunna vara av oerhört stor innebörd och mycket betydelsefulla. I alla händelser taga de sig mycket bra ut utåt, men jag ställer mig ganska tveksam i fråga om det inre värde, som motionerna äga, just därför att de omfatta ett oerhört stort ämne, utan att man egentligen kan påvisa, vilket mål man önskar vinna. Jag tror att det i alla livets förhållanden är av vikt att uppställa ett mål för sig och sedan handla enligt en utstakad plan för att nå detta mål. Men det göra icke dessa motioner. Det går väl an, när de sluta med begäran om endast utredning. Man kan då hava förhoppning, att Kungl. Maj:t, som så välvilligt i dessa tider åtager sig en oändlighet av utredningar, icke heller skall underlåta att skänka dessa skrivelser beaktande och lämna den utredning, som de förtjäna. Men när som i detta fall tillkommer, att man lätt och ledigt tager ett grepp i statskassan och kastar ut hundratusentals kronor, utan att närmare angiva, vad man hoppas vinna, eller åtminstone utan att angiva, om och i vad mån dessa belopp äro tillräckliga eller kanske alldeles för stora, med ett ord, om jag får begagna det uttrycket, på de mest lösliga grunder begär statsanslag, då synes det mig ganska betänkligt. Jag hade i jordbruksutskottet för en tid sedan tillfälle att reservera mig mot beviljandet av 200,000 kronor till vedinköp, denna gång äro anspråken nedsatta till 100,000, vilken summa, om jag så får säga, skulle kastas ut vid sidan av en omfattande stor motion, endast för att något underlätta uppnåendet av vissa motionens syften, men utan att man därvid kunnat göra reda för sig, på vilka vägar man hade att slå in vid anvisandet av dessa penningar. Jag får säga, att jag måste reagera mot beviljande av statsmedel under sådana förhållanden och på så lösliga grunder, som här anföras.

Vad beträffar herr Lindmans m. fl:s motion, vill jag bedja att med hänsyn till såväl denna som till reservationen få säga, att för min del jag icke kan vara med om motionärernas förslag att under kommerskollegium inrätta ett underordnat ämbetsverk, som skulle taga hand om dessa ytterst viktiga frågor — jag erkänner villigt att de äro ytterst viktiga — ty jag tror ingalunda, att detta vore en lycklig lösning. Då anser jag det förslag vida bättre, som av en föregående talare framkastats, att dessa frågor lämnas åt enskilt initiativ i form av föreningar, sådana som vi redan hava och som funnits sedan årtionden tillbaka, t. ex. järnkontoret, utsädes- och mosskulturföreningarna m. fl. Dessa föreningar hava erhållit understöd av statsmedel, och inom dem kunna unga, dugliga krafter finna användning och sporras genom arvoden

och ersättningar, som äro åtskilligt större än dem staten kan lämna till sina ämbets- och tjänstemän, till att verka för de stora målen. Denna väg tror jag snarare är den riktiga, och denna tanke vill jag stryka under, därest reservationen skulle vinna kammarens bifall och således en utredning i motionens syfte kunde förekomma. Tillsvidare fritager jag mig från att hava varit med om detta betänkande. Något yrkande har jag icke att göra.

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

Herr Roos: Herr talman, mina herrar! Läser man dessa två motioner, så påtvingas man den uppfattningen, att de syfta på olika saker. Den ena avser ett tillfälligt behovs tillfredsställande, den andra att för en lång tid framåt reglera den nationella kraft- och bränslepolitiken. Vad som för ögonblicket är av utomordentligt stor betydelse, det är att våra över landet spridda torvfabriker sporras till största tillverkning under den snart instundande säsongen. Denna säsong börjar i slutet av april eller början av maj, och då är det av den största betydelse att fabrikationen från första stunden är i full gång. Vad erfordras för att en sådan fabrikation skall igångsättas genast och skötas med liv och lust? Jo, visshet om att man till nöjaktigt pris får avsättning för fabrikatet. Jag föreställer mig således att, om anslag i huvudsaklig överensstämmelse med den av herr Schotte väckta motionen nu kunde vinnas, överenskommelse möjligen skulle kunna träffas mellan Kungl. Maj:t och dessa fabriker om leveranser till nöjaktigt pris, för båda parterna, ävensom att medel skulle kunna tillhandahållas fabrikerna i mån av fabrikatens framställande. Ty det svåraste för fabrikerna ligger just i dessa förskott under 2, 3 månaders tillverkning.

Vad åter angår den av herr Lindman m. fl. väckta motionen, så avser ju den så att säga ett »sättande i system» för lång tid framåt av dessa för landet ytterst viktiga frågor. Genom bifall till mom. A och B i utskottets betänkande samt till den vid mom. C fogade reservationen skulle man således kunna tillgodose såväl det tillfälliga behovet som ock systematiseringen av åtgärderna för framtiden. Jag tillåter mig därför yrka bifall såväl till utskottets förslag i mom. A och B som till reservanternas yrkande under mom. C.

Att frågan nu går till sin lösning få vi väl alla hoppas, och ett förebud därtill får man väl se däri, att den person, som för tre år sedan från regeringsbänken svarade på en då framställd interpellation och då ställde sig synnerligen avvisande mot varje tanke, att Kungl. Maj:t skulle vidtaga någon åtgärd för frågans lösning, nu inom andra kammaren är motionär i frågan.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan under mom. A och B samt till reservationen under mom. C.

Herr Svensson: Då torvfrågan för närvarande är synnerligen aktuell och under allmän diskussion, skall jag be att få säga min uppfattning om dess läge nu och under den närmaste framtiden.

Jag är övertygad, att den enskilda produktionen kan så små-

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

ningom betydligt uppdrivas, men jag har ingalunda samma stora förhoppningar som många synas hava, att man genom statens mellankomst skall under den närmaste tiden i betydligare mån kunna öka torvtillverkningen. Skall torvtillverkningen komma att ökas på grund av enskilt initiativ, så blir det de mest betydande av de industriella anläggningarna, som för egen förbrukning taga upp torvtillverkningen, där den hittills legat nere. Till en sådan ökad torvtillverkning drives man av de höga kolprisen. Mindre tror jag på en omedelbar stark ökning i tillverkningen av den s. k. handelstorven. Det är givet att den torv, man kan åstadkomma, under dessa tider skulle hava rätt god avsättning, även om staten icke så mycket griper in. Men jag vill erinra herrarna om att för ökning av torvtillverkningen fordras det långa förberedelser. Mossarna skola planeras, avdikas samt driften rationellt ordnas. Det är saker, som icke äro avhjälpta i en handvändning. Omedelbar stark ökning av den enskilda produktionen kan man icke hava att förvänta. Nu hava av åtskilliga omständigheter, synes det mig, alltför stora förväntningar på statens ingripande i denna industri uppstått. Jag tror, att därigenom en icke klok, icke sund politik främjas. Staten kan helt naturligt icke mera engagera sig för denna industri, än vad den kan göra relativt i förhållande till lika betydande, lika angelägna industrier. Då blir det direkta bistånd, som staten bör och kan lämna, icke så stort, att det i och för sig kan vara stimulerande. Jag vet, att från många fabrikanter stora krav komma att ställas på staten, och det är mot dessa förväntningars uppfyllande som jag å min sida vill varna. Skall då ingenting kunna göras för att hjälpa oss ur den svåra bränslenöden? För mig ligger naturligtvis nära till hands, att vi skola söka taga vara på det myckna skogsavfall, som ligger och förfares på många håll. Där ha vi ett bränsle, som snart nog kan tillhandahållas allmänheten, om man tager tiden i akt nu på våren, men då helst där det gäller statens tillgång utan långa kommitteutredningar och lång tidsutdräkt. Då kan man få bränsle till kommande höst, som kan komma allmänheten till nytta, men så blir näppeligen fallet med de nya torvanläggningar, som i år skulle kunna påbörjas.

Jag har i sak ingenting att invända mot det resultat, vartill utskottet i sin första avdelning kommit, och jag är förvissad att, vare sig utskottet eller reservanternas förslag blir av riksdagen antaget, kommer vad som är beaktansvärt i den Lindmanska motionen att av regeringen prövas och lända till efterföljd så till vida, att regeringen nog fullföljer den tanke som ligger i motionen, i den mån den kan stå sig inför regeringens granskning.

Jag vill för min del ansluta mig till reservanternas tankegång.

Herr Asplund: Då jag helt och hållet i fråga om det tekniska tillgodogörandet av våra kraft- och bränsletillgångar gillar den uppfattning, som gjorts gällande i den av herr Lindman m. fl. väckta motionen, skall jag be att här få uttala min anslutning

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

till densamma. Och jag gör det så mycket hellre, som jag därvid i någon mån kan kvittera det vänliga bemötande som förra veckan kom min motion i malmfrågan till del från andra partier i denna kammare. Jag skall här endast framhålla ett par tekniskt-ekonomiska synpunkter, närmast med anledning av att herr Holmquist yttrade, att i motionen beröras frågor på vitt skilda områden. Jag kan icke finna att det är så, ty kraft och värme äro två former av en och samma sak. Jag skall belysa det med ett exempel. Det är icke endast i politiskt utan även i tekniskt avseende, som man hittills icke enhetligt behandlat kraft- och värmefrågorna. Ångkraftteknikken har utvecklats med tanke uteslutande på att producera kraft så billigt som möjligt genom användande av kondenserande maskiner etc., varvid dock större delen av bränslets värmeenergi gått förlorad. Jag skulle önska, att riksdagens ledamöter allmänt varit i tillfälle att åhöra ett föredrag på Svenska teknologföreningens årsmöte av ingenjören Axel Enström angående kombinerade kraft- och värmecentraler i en del av Amerikas storstäder. Jag vill i förbigående nämna, att det är fråga om att anlägga en sådan även i Norrköping. Saken vilar, såsom jag hört, endast på grund av att kolprisen för närvarande äro så höga. Om man nu skall producera enbart kraft går det åt även i den modernaste ångmaskin ung. 1 kg. kol per kilowattimme, vilket motsvarar en nyttig effekt av bränslets energi på c:a 20 %. Om man däremot kombinerar kraft- och värmeproduktion i en central, där man upphettar ångan till högtryck och låter den passera genom en högtrycksmotor, innan den som lågtrycksånga insläppes i värmeledningsnätet, så ökas bränsleåtgången med endast 0,2 kg. per producerad kilowattimme. Den direkta bränslebesparingen blir sålunda under förutsättning av fullständig avsättning för avloppsångans värme 0,8 kg. per kilowattimme. Jag skall nu taga ett konkret exempel. Det föreligger snart för riksdagen att taga under övervägande föreslagen utvidgning av kraftcentralen i Västerås, som avser att under den kalla årstiden, då vattenmängden i Älvkarlebyverken är liten, producera en del krafttillskott för att året runt få största möjliga drivkraft. Den avser en utbyggnad på 10,000 kw. och det totala kraftbehovet under c:a 3 månader av vintern antages vara 4 miljoner kilowattimmar. Den häremot ekvivalenta mängden avloppsånga skulle med lätthet kunnat avsättas i en enda värmecentral för någon del av Stockholm, om denna kombinerats med produktion av detta kraftbehov och man skulle endast på denna punkt kunnat spara in 3,200,000 kg. kol. För den fortsatta utvecklingen är ovillkorligen ett sådant tillvägagångssätt väl värt att tänka på.

Som ett andra exempel skulle jag vilja taga frågan om att anskaffa koks för produktion av billigt järn. Det torde knappt bära sig att anlägga ett sådant järnverk baserat på att inköpa koks från utlandet. Skall företaget löna sig, bör man inköpa stenkol och koksning ske inom landet. Därvid erhåller man dels gas och dels en stor mängd andra biprodukter. Genom att det finnes en enhet-

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m.
(Forts.)

lig central, som sysslar med tillgodogörandet av och avsättningsmöjligheterna för dessa biprodukter, slippa järnverksföretagarna många bekymmer, som ej direkt höra ihop med järntillverkningen, men måste lösas för att företaget skall kunna bliva utav. *Utan* en sådan central upprepas samma svårigheter för varje gång ett sådant företag skall startas.

Slutligen har kraftproduktionen efter min tanke kolossalt stor betydelse just i fråga om ett utnyttjande i större skala av torvtillgångarna. Jag kan icke tänka mig någon större torvtillverkning, såsom utskottet föreställt sig, baserad på husbehovsbränsle, utan det måste bli en mindre sak vid sidan av den stora och konstanta avsättning som kan beredas vid kraftproduktion på myrarna eller i en kraft- och värmecentral i en storstad.

Då jag således finner, att ett centralinstitut för en enhetlig kraft- och bränslepolitik skulle hava mycket stor betydelse såsom underhjälpande ett allsidigt och ekonomiskt utnyttjande av våra kraft- och bränsletillgångar, anhåller jag för min del att få yrka bifall till reservationen.

Herr Thyrén: Herr greve och talman! Efter de mera sakkunniga uttalanden, som här förekommit i dag, torde det få anses icke otillåtet, att det också kommer ett osakkunnigt sådant — i det jag betraktar mig såsom tolk för de kanske icke så få i denna församling, som i brist på egen sakkunskap närmast ha att söka sin ledning, där man borde kunna ha förhoppning att finna den, nämligen i utskottets utlåtande. Jag har för min del också sökt, men icke kunnat finna vad jag sökt. Jag måste säga, att jag tvärtom finner utlåtandet — särskilt för att komma från det eljest så förståndiga jordbruksutskottet — i synnerligt hög grad vara i saknad av förmågan att leda. På sista sidan, den 9:de, där det gäller själva huvudsaken, säger utskottet först, att en sådan institution, som den föreslagna, skulle kunna *uträtta åtskilligt* i vad det här gäller, och litet längre ner står det, att den har en *viktig* uppgift att fylla. Men ännu litet längre ner står det, att värdet av institutionens arbete troligen icke komme att stå i rimlig *proportion till kostnaderna*. Det här kan ju låta naturligt och enkelt nog, om man icke går bakom dessa vändningar och tänker på de siffror, det är fråga om. Ty den affär det här kommer an på, vad vi här eftersträva, är ju att minska den enorma utgående posten för bränsle, vad som från vårt land utgår till utlandet för vad vi årligen importera. Denna post uppgick året före kriget till 130 miljoner kronor, och samma post torde för år 1915 med säkerhet komma att hålla sig mellan 200 och 300 miljoner kronor. Vad vill det då säga att, samtidigt som man gillar åtgärden och erkänner att den i detta avseende har en viktig uppgift att fylla, man påstår, att kostnaderna äro oproportionerligt stora i förhållande till vinsten? Är åtgärden, sedd i förhållande till denna jätteaffär, sådan, att den i någon som helst mening kan sägas vara av anmärkningsvärd betydelse, så är det för mig, såsom osakkunnig, omöjligt att tänka mig, att kostnaden

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m.
(Forts.)

skulle utgöra något hinder. 100,000 kronor — för att taga en siffra på måfå — vad är det beloppet i förhållande till 200 miljoner? Det är *en tvåtusendel.* Och även om man fördubblar det beloppet flere gånger om, blir det ju fullkomligt betydelselöst gentemot den säkra kvantitet som finnes på andra sidan. Jag kan därför icke finna något sammanhang i detta utskottets resonemang.

Jag anser mig också böra lägga till, att jag icke heller finner sammanhang i vad som går förut i detta utskottsutlåtande; och detta tämligen genomgående. Jag skall taga ett exempel. På sid. 7 nederst säger utskottet: »Utskottet delar motionärernas uppfattning såväl med avseende å vikten av en enhetlig och planmässig kraft- och bränslepolitik som beträffande betydelsen av en praktisk-vetenskaplig institution för fortgående undersökningar av de tekniska och ekonomiska spörsmålen inom kraft- och bränsleindustrien. Den väg, motionärerna anvisat för vinnande av detta mål, finner utskottet emellertid icke lämplig.»

Jag måste tillåta mig fråga den ärade utskottsmajoriteten: vad är vägen och vad är målet? Närmast skulle man väl säga sig, att vägen skulle vara det ena av de två ting som i föregående punkten omtalas, nämligen *institutionen*, och målet skulle vara det andra, vad som säges strax förut, en *enhetlig och planmässig* kraft- och bränslepolitik. Men att detta icke kan vara den rätta tolkningen, är uppenbart, då utskottet uttryckligen godkänner institutionen och omedelbart därefter förklarar, att »vägen» icke är lämplig. Således kan det icke vara institutionen som är vägen. Jag tillåter mig alltså fortfarande fråga: *vad är vägen?* På den frågan har jag icke kunnat få ut mer än *ett* svar, och även det med möda. Det synes på sid. 8 i andra stycket, att utskottet har den uppfattningen, att, genom att, för ernående av den av motionärerna åsyftade planmässigheten, »avbryta» samtliga pågående arbeten för att överlämna dem till ett nyskapat institut, icke mycket vore att vinna. Således måtte utskottet ha menat, att den fördömliga vägen är att avbryta alla pågående arbeten för att inrätta institutionen, som då skulle vara »målet» i förhållande till avbrytandet såsom »väg». Skulle detta vara meningen, vill jag emellertid anmärka, att, när utskottet refererar motionärerna, dessas resonemang tyckes hava varit lika svårt för utskottet att uppfatta, som utskottsutlåtandet för oss andra. För mig står det ganska klart, att motionärerna ha sagt raka motsatsen till vad utskottet vill påbörda dem. Motionärerna ha för det första på sid. 32 i motionen talat om att det organ, som de begära, skall under ständigt samarbete med olika statsmyndigheter och med näringslivets organisationer vetenskapligt och praktiskt bearbeta etc. Däri ligger åtminstone icke något avbrytande — kanske icke heller motsatsen, men icke står det ett ord om något avbrytande. Men går man vidare till sid. 33, finner man där följande positiva uttalande av motionärerna: »Icke heller får tillskapandet av ett dylikt institut på något sätt tagas till förevändning för uppskov eller dröjsmål med de praktiska åtgärder, som

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

redan äro under förberedande.» Hur vill utskottet ha detta att gå tillhopa med utskottets referat, att motionärerna skulle vilja avbryta samtliga pågående arbeten? Det är, som sagt, raka motsatsen. — Jag tror, att detta prov kan vara tillräckligt, helst då jag såsom uppenbarligen icke sakkunnig icke anser mig ha rätt att ingå på några detaljer — vilket, uppriktigt sagt, icke heller förefaller mig vara behövligt.

Vad som sades av herr Holmquist synes mig för min ringa del innehålla ganska resonliga synpunkter, men det är skada, att de icke kommit in i utskottsutlåtandet. Till utskottsutlåtandet kan jag icke finna någon annan förklaring än den gamla versen: *Interdum dormitat bonus Homerus.* Vad herr Holmquists antydningar beträffar, trodde jag ett ögonblick, att de skulle leda honom till att sluta med ett yrkande om återremiss, varom det ju kunde bliva fråga. Då han icke fann skäl därtill, förstår jag ej, varför han icke slutade med att yrka bifall till reservationen, vilken knappast strider mot vad han sade.

Då jag anser, att icke något som helst bärande är förebragt mot reservationen, i varje fall icke mot dess kläm; då denna i alla händelser icke innehåller något till sina konsekvenser farligt, och vi således icke ha något positivt skäl att icke gå med på densamma; och då slutligen här är fråga om en åtgärd, som även från motsidan erkännes vara av betydelse för en affär, vilken för Sverige i denna stund betyder hundratals miljoner varje år ur landet utgående kronor, tror jag, herr talman, att man kan med ganska gott samvete yrka bifall till reservationen.

Herr Petersson, Alfred: Herr talman! Jag kan i likhet med vice ordföranden i jordbruksutskottet, herr Aaby Ericsson, säga, att jag icke var närvarande i utskottet, när det definitiva beslutet i föreliggande fråga fattades, och att jag således strängt taget icke är ansvarig för allt vad utskottet säger vare sig i motiveringen eller i klämmen; men icke förty fruktar jag icke att förklara, att jag i stort sett delar den uppfattning, som kommit till synes i utskottets förslag.

Jag tror, att man gör väl, om man även vid behandlingen av bränslefrågor, torv, kol och sådana saker, icke alltför mycket rör sig i det blå. Jag tror, att därest herr Thyrén själv sänkte sig litet mera ned till verkligheten, än han kanske nu gjorde, han snart skulle finna, att även om en sådan institution, om vars önskvärdhet talats såväl i motionen som i reservationen, komme till stånd, likväl sannolikt största delen av de där 130 respektive 230 miljonerna kommer att få gå ut ur landet för att fylla vårt bränslebehov. Härmed vill jag nu inte ha sagt, att vi icke böra bemöda oss om att göra vad som göras kan för att tillvaratagа alla de resurser, som vi hava inom landet, vare sig de bestå i torv, kol, vatten, skiffer eller till äventyrs något annat; tvärtom är jag lika intresserad som någon av att dessa naturtillgångar bliva tillvaratagna. Men jag ber att få hänvisa — och där kunna vi

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

ju också hålla oss litet till verkligheten — till det faktum, att vilken del av dessa bränsle- eller kraftalstrande faktorer vi än tänka på, så äro de verkligen alla just för närvarande föremål för arbete och utredningar.

Det må i viss grad vara sant vad herr Fahlén sade, då han citerade något om att man skulle icke sova utan vara klarvaken; men jag tror icke, att man har rätt att lägga regeringen eller myndigheterna något sådant till last, som, att de sova på detta område. Tvärtom pågår verkligen för närvarande ett, som jag tror, ingående utredningsarbete.

Ser jag på vattenfrågan, så förutsätter ju den, såsom man vet — åtminstone vänta många därpå — en lagstiftning, som mera klarlägger och öppnar vägarna på området och gör vad som nu där är dunkelt och svåröverkomligt klarare och mera lätt överkomligt. Det är en svår lagstiftning. Arbetet med förberedelserna till densamma har pågått i många år och jag förmodar, att Kungl. Maj:t just nu håller på med den sista överarbetningen.

Ser jag på kolfrågan, är den också föremål för undersökning. Det är icke länge sedan riksdagen beviljade ett betydligt belopp till åstadkommande av djupborrningar, för att man skall få reda på, vilka tillgångar vi till äventyrs ha här i landet utöver dem, som vi redan känna.

Kommer jag till skifferfrågan, är det på samma sätt. Det pågår om den saken sedan många år en utredning. Kommer jag till torvfrågan, pågår också om den saken en utredning, som alldeles nyss har börjat.

Jag undrar då, om man inte kan ha skäl att säga, att det icke precis är lämpligt att gripa in och tala om en ny utredning nu, innan dessa pågående utredningar klarlagt förhållandena litet mera och innan resultatet av utredningarna kommit till Kungl. Maj:ts kännedom. Vad skulle följden bliva om riksdagen skreve i överensstämmelse med reservanternas hemställan? Jag kan inte förstå annat än att följden skulle bliva, att Kungl. Maj:t måste tillsätta en ny utredningskommission; och i vilket förhållande skulle då denna komma gent emot alla dem, som nu äro i verksamhet? Ja, jag för min del skulle vara villig att i vilken stund som helst överlämna det arbete, som lagts på mig; man kan ju inte finna annat än, att det vore lämpligt, om denna nya kommission toge hand om alla dessa olika detaljer och försökte leda trådarna in på ett gemensamt spår, såsom man sagt. Här har talats om planmässighet. Ja, visst är det gott och nyttigt med planmässighet, men man bör först göra sig reda för vad som menas med planmässighet just på detta område. För mig framstår det tämligen klart, att då regeringen så småningom får in dessa utredningars resultat, regeringen kommer att vidtaga vissa åtgärder, och jag anser, att just Kungl. Maj:t har mera möjligheter än någon annan att överblicka vad som bör göras med hänsyn till planmässigheten och enhetstanken. Kan man inte förvänta, att Kungl. Maj:t då verkligen ser just detta problem i ögonen och söker kla-

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

rera denna sak? Ehuru jag, som sagt, icke har något direkt ansvar för utskottets hemställan, kan jag dock icke finna annat än att utskottsmajoriteten har goda skäl för sin ståndpunkt.

Jag skulle vilja i detta sammanhang säga några ord om själva torvproblemet. Även ifråga om detta detaljproblem svävar man kanske litet för mycket i det blå och håller sig för litet till verkligheten. Vi ha icke någon statistik över annan tillverkning av bränntorv i landet än den fabriksmässiga och vi kunna därför endast mycket approximativt uppskatta den totala tillverkningen. Beträffande den fabriksmässiga tillverkningen har jag emellertid på grund av de undersökningar, jag hittills varit i tillfälle att göra på detta område, kommit till det resultatet, att under förlidet år, år 1915, tillverkades icke fullt 100,000 ton, närmare bestämt 84,000 ton. Vad som kan komma att produceras hädanefter, kan jag icke med bestämdhet yttra mig om, men på grund av de uppgifter, man hittills fått, kan man hoppas, att tillverkningen nästa år skulle ökas med omkring 50 procent, d. v. s. komma att uppgå till 125,000 à 130,000 ton. Men även detta är, som var och en förstår, en försvinnande liten del av hela behovet. Ehuru jag tror på en utveckling, på en ganska avsevärd utveckling, på detta område, anser jag, att man överdriver mycket, när man talar om att man skall, tack vare torven, göra sig oberoende av kolimporten. Veta herrarne, vad denna kvantitet torv, som fabriksmässigt tillverkas här i landet, representerar? Jo, icke fullt tre fjärdedelar av en procent av vår kolimport, närmare angivet ungefär 0,7 % av importen. Kan man endast komma upp till 10 % eller möjligen 15 %, tycker jag, att redan detta vore ett storartat resultat. Ja, jag vill med detta endast ha sagt, att man icke får invagga sig i alltför stora och vittsvävande förhoppningar, när man talar om torven.

Även om jag således inte tror, att så ofantligt mycket kan göras för ögonblicket, vill jag likväl för min del tillstyrka, att kammaren och riksdagen nu bifaller utskottets förslag, i vad det avser omedelbara åtgärder för att stimulera tillverkningen av torv. Var och en, som har någon erfarenhet av verkligheten, förstår, att det för planläggningen av en torvfabrikation fordras tid; det fordras, att man har mossar, avdikade mossar, och tillräckligt med maskiner o. s. v. Beträffande torvmaskiner, vilka äro en nödvändig förutsättning för att driva tillverkningen fabbriksmässigt, lär det för närvarande icke vara möjligt att uppbringa en enda sådan här i landet; de äro redan absorberade. Men vad man kan göra just nu, det är, tror jag, att söka stimulera den s. k. småtillverkningen, den icke fabriksmässiga tillverkningen. Och denna betyder icke så litet, när det gäller att öka ut bränsletillgången i landet. Jag sade nyss, att man icke har någon statistik över denna tillverkning. Men säkert är, att i och för husbehovet, med det icke maskinmässiga tillvägagångssättet, tillverkas betydligt större kvantiteter torv än på den andra vägen. För en sådan tillverkning behövas inga särskilda anordningar, in-

ga fabriker, inga maskiner, inga järnvägsspår eller sådant, utan det fordras bara att taga ett tag i spaden och arbeta med de små och enkla medlen; och på det området tror jag, att man möjligen skulle kunna genom ett ingripande, ett intensivt upplysningsarbete, åstadkomma en betydligt ökad produktion och ett ökat intresse hos de många. Det är de många små bäckarna, som bilda den stora ån.

Ang. åtgärder till befrämjande av en planmässig nationell kraft- och bränslepolitik m. m. (Forts.)

Jag skall nöja mig med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner komme att göras särskilt beträffande vart och ett av de olika momenten i föreliggande utlåtande.

I avseende å mom. A) och B) vore endast yrkat, att vad utskottet hemställt skulle bifallas.

På härefter gjorda propositioner bifölls vad utskottet i dessa moment hemställt.

Beträffande mom. C), yttrade herr talmannen vidare, hade yrkats: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas, och 2:o) att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservation.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till det under 2:o) upptagna yrkandet vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets den 22 och 24 i denna månad bordlagda utlåtande nr 4, angående regleringen av utgifterna under riksstatens fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till lantförsvarsdepartementet.

Punkterna 1—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5.

Ang. löneregler för militärveterinärerna.

Efter erinran att Kungl. Maj:t beträffande ordinarie anslaget till arméförvaltningen, nu 275,490 kronor, icke föreslagit någon förändring, hade utskottet i nu föredragna punkt vidare yttrat, att i två likalydande motioner, väckta den ena, nr 35, i första kammaren av herr *A. Roos* och den andra, nr 59, i andra kammaren av herr *C. Vahlquist*, framställts förslag till löneregler för militärveterinärerna, vilket förslag skulle föranleda en ökning av vissa anslag, däribland anslaget till arméförvaltningen med 800 kronor till 276,290 kronor, varom tillika i motionerna gjorts hemställan.

Ang. löne-reglering för militärveterinärerna. (Forts.)

Utskottet hade i föreliggande punkt på anfört skäl hemställt, att riksdagen måtte med avslag å herr Roos' motion nr 35 och herr C. Vahlquists motion nr 59, såvitt de rörde nu ifrågavarande anslag, i riksstaten för år 1917 upptaga ordinarie anslaget till arméförvaltningen med oförändrat belopp, 275,490 kronor.

Herr Roos: Herr talman, mina herrar! Redan år 1914 vid framläggandet av förslaget till ny härordning yttrade departementschefen, att det i en nära framtid skulle bliva nödvändigt att till behandling upptaga frågan om en lönereglering för fältveterinärkåren; denna fråga krävde emellertid ytterligare utredning och därför blev den icke då upptagen till avgörande. Sedermera har behovet av en sådan åtgärd än starkare framträtt, men utskottet har likväl stannat vid ett yrkande om avslag på de i frågan väckta motionerna. Tagande fasta på det önskemål, som så skarpt framhållits, nämligen att denna fråga måtte bliva löst med det första, får jag, herr talman, utan att yrka bifall till min framställnnig, dock kraftigt framhålla önskvärdheten av frågans lösning vid nästinstundande riksdag.

Herr Ericsson, Aaby: Herr greve och talman! Endast några ord. Då det är ställt i utsikt att beträffande den nu föreliggande punkten en löneregleringsfråga skulle till ett kommande år framläggas för riksdagen, ber jag därvid endast att få understryka önskvärdheten av att denna fråga måtte omfatta även organisationen. Ty jag är övertygad, att vederbörande själva äro de första att erkänna och att litet var förstår, att det nu pågående världskriget redan givit sådana lärdomar, att det är nödvändigt i många avseenden, att det icke förbliver vid de förhållanden, som hittills varit rådande. Jag skall såsom ett exempel endast peka på ett egendomligt förhållande med avseende å veterinärerna. Dessa uttagas för närvarande till landstormen och utbildas till landsstormsbefälhavare, under det att de vid ett krigstillfälle givetvis måste i allra högsta grad anlitas till försvarsväsendets behov. Sådana saker böra kunna ändras vid en blivande organisation. Jag beklagar, att jag icke ser herr statsrådet och chefen för kungl. lantförsvarsdepartementet närvarande här i kammaren; jag skulle nämligen vilja till honom uttrycka den önskan, att han måtte beakta organisationsfrågan i detta hänseende. Jag har intet yrkande.

Herr Kvarnzelius: Såsom de av kammarens ledamöter, vilka läst utskottsutlåtandet, kunnat finna, har statsutskottet ingalunda ställt sig avvisande till motionärernas framställning. Det är endast den omständigheten, att ärendet är föremål för Kungl. Maj:ts prövning, som gjort, att ehuruväl utskottet funnit framställningen vara behjärtansvärd, utskottet likväl ansett sig böra för närvarande avstyrka motionerna. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, biföll kammaren vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Ang. löne-reglering för miltärveterinärerna. (Forts.)

Punkten 6.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 7.

Ang. ny stat för generalitetsstaten.

Kungl. Maj:t hade i punkt 6 av föreliggande huvudtitel i statsverkspropositionen föreslagit riksdagen att, med godkännande av det vid statsrådsprotokollet fogade förslag till ny stat för generalitetsstaten, öka anslaget till generalitetsstaten, nu 194,020 kronor med 30,265 kronor till 224,285 kronor.

Vidare hade Kungl. Maj:t i förevarande punkt föreslagit, att samtliga medlemmar av generalitetet utom arméfördelningschefer skulle beredas förmånen av att under förekommande inspektionsresor få uppbära förutom reseersättning jämväl traktamentsersättning. Denna förmån skulle sålunda nu tillerkännas inspektören för infanteriet, inspektören för militärläroverken m. m., generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet, chefen för fortifikationen, chefen för generalstaben och inspektören för kavalleriet. För ändamålet hade Kungl. Maj:t föreslagit ändrad lydelse av anmärkning 1 under staten för generalitetsstaten. Denna anmärkning, som enligt sin nuvarande lydelse frånsäger samtliga medlemmar av generalitetet rätt till traktamentsersättning vid tjänsteresor till möten och mönstringar, skulle enligt Kungl. Maj:ts förslag lyda sålunda:

»Arméfördelningschefer åtnjuta för tjänsteresor till möten och mönstringar reseersättning enligt gällande resereglemente, men ej traktamentsersättning.»

I förevarande punkt hade utskottet på åberopade skäl hemställt, att riksdagen måtte

a) godkänna det vid statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden den 14 januari 1916 fogade förslag till ny stat för generalitetsstaten (se bil. 1 vid nämnda protokoll) med den ändring, att den vid staten fogade anmärkning 1 erhölle följande lydelse: »För tjänsteresor till möten och mönstringar åtnjuter inspektören för infanteriet rese- och traktamentsersättning, övriga medlemmar av generalitetet däremot endast reseersättning, allt enligt gällande resereglemente.»

b) öka anslaget till generalitetsstaten, nu 194,020 kronor, med 30,265 kronor till 224,285 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *C. J. G. Swartz, O. M. Strömberg, H. H. K. Ericson, G. M. H. Ekelund, J. Nilsson* och *O. Bergqvist*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»I enlighet med — — — — — — — — men ej traktamentsersättning.

Ang. ny stat för generalitetsstaten. (Forts.)

Vad Kungl. Maj:t sålunda föreslagit i fråga om rätt till traktamentsersättning för vissa medlemmar av generalitetet har utskottet funnit vara med billighet överensstämmande. Såväl inspektören för infanteriet som de övriga medlemmar av generalitetet, om vilka här är fråga, hava att företaga inspektionsresor till skilda delar av landet av den omfattning att resorna — vid ett samvetsgrant uppfyllande av tjänstens krav — komma att förorsaka icke obetydliga utgifter. Inom det civila området av statsförvaltningen gäller det, såvitt utskottet har sig bekant, som en undantagslös regel, att generaldirektörer och andra befattningshavare vid centrala verk under dem åliggande inspektionsresor åtnjuta såväl reseersättning som dagtraktamente.

På grund av det anförda får utskottet tillstyrka den av Kungl. Maj:t ifrågasatta ändringen av anmärkningen 1 under staten för generalitetsstaten.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må

a) godkänna det vid statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden den 14 januari 1916 fogade förslag till ny stat för generalitetsstaten (se bil. 1 vid nämnda protokoll);

b) öka — — — — — — — — 224,285 kronor.»

Herr Ericsson, Hans: Herr greve och talman! Enligt nu gällande bestämmelser åtnjuta inspektörerna för infanteriet, artilleriet och kavalleriet samt chefen för fortifikationen vid sina inspektionsresor ersättning enligt resereglementet för resekostnaderna men icke traktamentsersättning. Kungl. Maj:t har nu under denna punkt begärt, att en anmärkning vid staten för generalitetet skall ändras därhän, att dessa inspektörer ävensom chefen för fortifikationen skola komma i åtnjutande av traktamentsersättning. Statsutskottets majoritet har för sin del velat i den mån förorda Kungl. Maj:ts framställning, att utskottet har hemställt, att inspektören för infanteriet skall erhålla denna traktamentsersättning men icke de övriga myndigheterna. Nu måste man väl medge, att avsikten med dessa inspektörsbefattningars inrättande har varit, att inspektörerna skola verkställa inspektion av sina respektive truppförband. Det är då naturligtvis till fördel, att dessa inspektionsresor icke medföra särskilda kostnader för dem, så att de *kunna* tänkas komma att draga sig för att göra inspektion i tillräcklig omfattning, därför att det blir förenat med extra kostnader för dem. Det synes mig därför principiellt vara riktigt, att dessa inspekterande myndigheter få traktamentsersättning.

Ett ytterligare skäl härför finner jag däri, att exempelvis generalintendenten för sina inspektioner av under honom stående truppförband har traktamentsersättning, beroende därpå, att han icke är uppförd på generalitetets stat utan på ett truppförbands stat. Ännu ett skäl härför finner jag däri, att med inspektö-

rerna jämnställda ämbetsmän inom de civila ämbetsverken, nämligen generaldirektörer, också åtnjuta traktamentsersättning under sina inspektionsresor. Slutligen kan jag icke underlåta att framhålla, att marinens båda inspektörer, inspektören för flottans övningar till sjös och chefen för kustartilleriet, vid sina inspektionsresor åtnjuta sådan ersättning. Det synes mig då, såsom jag nyss nämnde, konsekvent, att jämval arméns inspektörer få samma rätt.

Ang. ny stat för generalitetstaten. (Forts.)

Nu har utskottets majoritet förordat, att inspektören för infanteriet skall erhålla traktamentsersättning men icke de övriga, och som skäl härför har utskottet gjort gällande, att hans inspektionsskyldighet skulle vara mycket mera omfattande än den som åligger de övriga inspektörerna. Jag vill då erinra om att enligt gällande instruktion för inspektören för infanteriet skall han minst en gång vart tredje år inspektera varje infanteriregemente, vilket, såvitt man kan döma, medför inspektionsskyldighet nio à tio gånger om året. Inspektörerna för artilleriet och kavalleriet ha enligt sina instruktioner skyldighet att inspektera respektive regementen en gång om året, vilket innebär inspektionsskyldighet åtta à nio gånger årligen. Någon principiell skillnad förefinnes således enligt min uppfattning icke mellan de olika inspektörerna ifråga om inspektionsskyldighet, även om inspektören för infanteriet genom att göra mera långvariga inspektioner kan komma att få flera resedagar än de övriga.

Utskottet säger vidare, att riksdagen år 1908 avböjde en framställning, som då gjordes, att fördelningscheferna och inspektörerna skulle få traktamentsersättning. Jag vill då erinra om att riksdagen i sin skrivelse om denna sak yttrade, att den ansåg anledning *för närvarande* icke föreligga att vidtaga den ifrågasatta ändringen. Nu säger utskottet, att det icke har inträffat någonting, som ger anledning att frångå det förut fattade beslutet. Enligt mitt förmenande ha emellertid ganska betydande omständigheter inträffat, som ge oss skäl att frångå den uppfattning, som riksdagen då hade. Vi fingo 1914 en härordning med en utbildningstid, som har en helt annan omfattning, och av vilken man fordrar helt andra resultat än förut. Det synes mig också påtagligt, att om inspektörerna skola kunna göra den nytta man avsett med dem, man icke får lägga hinder i vägen för dem genom att ställa det så, att ju mera de inspektera, ju mera omsorgsfullt de utföra sina åligganden, dess mera få de betala av egna medel för sina resor. Dessutom har dels inspektörsbefattningen för infanteriet blivit inrättad, dels inspektören för kavalleriet satt på stat, och även det innebär enligt mitt förmenande en förändring av läget från 1908. Slutligen förefaller det mig, att då ett världskrig rasar och kanske kommer att fortgå en lång tid framåt, det är ganska viktigt, att erfarenheter och lärdomar, som kunna vinnas från detta, på allra bästa sätt tillgodogöras för vår armé; och det synes mig, som om inspektörerna vore de rätta organen att bibringa dessa lärdomar åt de

Ang. ny stat för generalitetsstaten. (Forts.)

skilda truppförbanden och skapa enhetlighet i uppfattningen om den riktning i vilken man bör gå.

Det synes mig alltså vara många och kraftiga skäl, som tala för ett bifall till Kungl. Maj:ts framställning, och jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka bifall till denna framställning, vilken överensstämmer med den reservation, som avgivits av herr Swartz m. fl. i denna punkt.

Herr Kvarnzelius: Herr talman! Utskottets majoritet har ansett, att Kungl. Maj:ts framställning i denna del icke borde bifallas i vidare mån än som även av den föregående talaren omnämndes, nämligen att inspektören för infanteriet skulle äga åtnjuta dagtraktamente. Utskottet har, såsom framgår av motiveringen, stött sig på den ståndpunkt, som 1908 års riksdag intog i detta avseende. Utskottet har icke heller funnit, att några omständigheter sedan dess ha inträffat, som kunna föranleda riksdagen att frånträda denna ståndpunkt. Det skäl, som av den siste ärade talaren framfördes, att 1914 års riksdags beslut om en ny härordning skulle motivera en förändring, kan jag för min del icke gilla, ty det är ju icke flera platser, som komma att inspekteras efter den nya härordningens införande än förut, och den omständigheten, att det är något längre övningstid inom vissa vapen, lär icke nödvändiggöra flera eller längre inspektioner än förut. Inspektören för militärläroverken t. ex. lär väl icke behöva göra flera resor, därför att vi fått en ny härordning genom 1914 års beslut. Därtill kommer, att, därest riksdagen bifölle Kungl. Maj:ts framställning i denna del, riksdagen synes mig svårligen kunna underlåta att även bifalla en framställning vid en kommande riksdag, varigenom även arméfördelningscheferna tillerkännas samma rättighet, ty åtminstone en del, av våra arméfördelningschefer ha att företaga lika långa och kostsamma resor som de inspektörer, det här är fråga om. Exempelvis kan påpekas, att om chefen för sjätte arméfördelningen, som är bosatt i Östersund, skall göra en inspektionsresa till Boden, behöver han lika lång tid för denna resa, som en medlem av generalitetet här i Stockholm behöver för att göra en inspektionsresa till Boden.

På dessa skäl, herr talman, hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet Mörcke: Herr greve och talman! Denna framställning om att generalerna skola få traktamentsersättning under sina inspektionsresor innebär enligt mitt förmenande ett försök att rätta en orättvisa, som nu förefinnes. Såsom motiv för sitt avslagsyrkande har utskottet anfört, att 1908 års riksdag uttalade den meningen, att det syntes, som om generalernas inkomster vore tilltagna så, att de skulle förslå även till utgifter för dessa resor, och utskottet tillägger, att ingenting sedan dess har inträffat, som kan ändra denna uppfattning. Även om så vore förhållandet, att dessa löner vore tilltagna så, att de skulle förslå, vill jag i alla fall säga,

att det nog har inträffat omständigheter som göra, att det numera icke kan sägas vara rimligt, att inspektörerna icke få dagtraktamente. Utom gottgörelse för hästar och inkvarteringsersättning, vilket är ersättning för deras direkta utgifter i tjänsten, ha generalerna en lön av 8,000 kronor och dagavlöning av 7 kronor, vilket utgör 10,555 kronor. Men detta är precis samma belopp, som beviljades av 1875 års riksdag, d. v. s. för fyratio år sedan. Det är ju alldeles uppenbart, att det sjunkande penningvärdet under alla dessa år så väsentligt har reducerat denna summa, att man i själva verket kan säga, att deras inkomster icke alls äro så högt tilltagna.

Ang. ny stat för generalitetsstaten.

(Forts.)

Med fog ha reservanterna framhållit, att generaldirektörer och andra likställda ämbetsmän vid inspektionsresor uppbära dagtraktamente. Men vad som för mig framför allt gör, att denna framställning synes behjärtansvärd, är att det nu uppstår så stora olikheter mellan de olika militära tjänstemännen. Helst skulle jag otvivelaktigt ha sett, att även arméfördelningscheferna kommit i åtnjutande av denna förmån, och det är endast av pietet för 1908 års riksdags beslut som jag böjde mig och icke föreslog traktamentsersättning även för dem. Det föreligger emellertid en skillnad mellan inspektörerna och arméfördelningscheferna. Arméfördelningscheferna ha sin inspektion förlagd till en viss rayon, till sitt arméfördelningsområde, då däremot inspektörerna skola resa över hela riket. Utskottet har nu velat tillerkänna inspektören för infanteriet denna förmån men icke de andra inspektörerna. Utskottet har motiverat detta därmed, att det vore rättvist och billigt, därför att denne inspektör har så omfattande resor. Det är sant, att han har omfattande resor. Han har själv räknat ut, att han vistas på resor hundra dagar om året. Men jag vågar påstå, att inspektörerna för kavalleriet och artilleriet även ha även ha i hög grad omfångsrika resor, om de skola väl fylla sina åligganden. Man får också betänka, att fastän penningeersättningen icke är större, än vad den var på 70-talet, inspektionsskyldigheten högst väsentligt ökats. Det är ju alldeles givet, att uppfyllandet av denna skyldighet är förenat med icke små utgifter. Särskilt har inspektören för kavalleriet varit hårt betungad härav och skulle fortfarande bli det, om utskottets förslag bifalles. När lönerna bestämdes år 1875, var ju inspektören för kavalleriet general. Sedan indrogs befattningen. I 1914 års härordningsförslag var en generalsperson upptagen på denna post. Riksdagen godkände emellertid icke detta, utan gav honom överstes rang och i stället ett arvode på 1,000 kronor men lät honom i alla fall kvarstå på generalitetets stat, och just därigenom har han kommit under denna olyckliga anmärkning. Om så rimligt förfarits, att han placerats bland kavalleriets regementsofficerare, så hade han självfallet fått traktamentsersättning. Men fastän man nu strök hans generalslön, satte man i alla fall upp honom på generalitetets stat. Inspektören för trängen, vilken befattning samtidigt inrättades, och som också fick överstes rang, kom däremot upp på trängens stat, och därigenom fick han rätt till traktamentsersättning. Där förekommer nämligen ingen sådan an-

Ang. ny stat för generalitetsstaten. (Forts.)

märkning. Det kan ju icke vara annat än obilligt, att dylika olikheter få finnas.

Lika orimligt ställer det sig, om man jämför generalintendenten och generalfälttygmästaren, vilka dessutom ha befattningar inom arméförvaltningen såsom chefer för olika departement. När generalintendenten reser ut och inspekterar ett intendenturkompani, som lyder under honom, får han utom reseersättning även dagtraktamente, ty vid intendenturstaten förekommer ingen sådan anmärkning som under generalitetets stat. Men när generalfälttygmästaren reser ut och inspekterar, och han har betydligt större resor att göra, får han icke dagtraktamente, därför att han står på generalitetets stat.

Sådana förhållanden kunna icke vara rättvisa, och jag vågar hemställa till denna kammare, om det icke vore att begå en handling av rättvisa och billighet att bifalla den kungliga propositionen, som också tillstyrkts av reservanterna.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de beträffande nu föredragna punkt framställda yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare därpå att Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning skulle bifallas; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 8—12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 13—16.

Lades till handlingarna.

Punkten 17.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. avlöning och rekrytering m. m.

Punkten 18.

Under punkt 16 av förevarande huvudtitel i statsverkspropositionen hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen

dels att, med godkännande av de vid statsrådsprotokollet fogade förslagen till nya stater, minska förslagsanslaget till avlöning och rekrytering m. m., nu 18,301,994 kronor med, i jämnt krontal, 11,391 kronor till 18,290,603 kronor,

dels och medgiva

att, därest under år 1917 vakans i bataljonsläkarbeställning komme att inträffa vid något eller några av Livregementets grenadjärer, Första livgrenadjärregementet, Jönköpings och Hälsinge regementen, Södra skånska infanteriregementet eller Positionsartilleri-

Ang. avlöning och rekrytering m. m. (Forts.)

regementet, beställningen icke tillsattes, utan den nya organisationen tillämpades vid dessa truppförband;

att, därest under år 1917 vakans i regementsläkarbeställning komme att inträffa vid något av ovan uppräknade truppförband, beställningen tillsattes med avlöning för nya tjänstinnehavaren enligt ny stat, därest den nya organisationen kunde genomföras, men eljest efter den gamla staten, till dess genom en av bataljonsläkarnas (vid Positionsartilleriregementet bataljonsläkarens) avgång den nya organisationen kunde tillämpas vid detta truppförband; samt

att för genomförandet av fältläkarkårens nya organisation, i vad den avsåge de ordinarie läkarna vid andra truppförband än dem, där läkarbeställningarna redan blivit i staterna uppförda enligt förenämnda organisation, finge användas i första hand de löne- och dagavlöningsmedel, som funnes uppförda i staterna för läkarbeställningarna vid de truppförband, där sagda beställningar ännu vore uppförda enligt äldre organisation och där vid vakans den nya organisationen finge genomföras i överensstämmelse med förut angivna grunder, samt än vidare de medel, som i truppförbandsstaterna uppförts för andra beställningar, men på grund av vakanser i dessa icke komme till användning för desamma.

Uti två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *A. Roos*, nr 35, och den andra inom andra kammaren av herr *C. Vahlquist*, nr 59, hade föreslagits, att riksdagen ville besluta,

dels

att fältveterinärstipendiat erhölle i årligt arvode 900 kronor samt i dagarvode 8 kronor;

att bataljonsveterinär erhölle löjtnants av I. klass lön samt dessutom rätt till ett ålderstillägg av 500 kronor att utgå efter en väl vitsordad tjänstetid såsom bataljonsveterinär på stat av 5 år;

att regementsveterinär, med bibehållande av sina hittills varande avlöningsförmåner, tillerkändes rätt till två ålderstillägg av 500 kronor vartdera, att efter väl vitsordad tjänstgöring utgå, det första till den, som varit bataljons- och regementsveterinär på stat under sammanlagt 10 år, därav minst 5 år såsom regementsveterinär på stat, och det andra, då han varit anställd såsom regementsveterinär i ytterligare 5 år;

att regementsveterinär eller bataljonsveterinär, som vid de ändrade avlöningsvillkorens trädande i kraft innehade sådan beställning, skulle för åtnjutande av rätt till ålderstillägg enligt förenämnda grunder äga tillgodoräkna sig den tid, han dessförinnan innehaft anställning vid armén, och

att för fältveterinären i sjukvårdsstyrelsen måtte uppföras *dels* en från 4,000 kronor till 4,800 kronor förhöjd lön, *dels ock* ett ålderstillägg av 600 kronor efter fem års väl vitsordad tjänstgöring, med rätt för nuvarande tjänstinnehavaren att för erhållande av detsamma räkna sig tillgodo den tid, han vid den ändrade statens ikraftträdande innehaft befattningen;

Ang. avlöning och rekrytering m. m. (Forts.)

samt dels

att höja anslaget till stipendier för fältläkarkåren och veterinärstaten, i Kungl. Maj:ts proposition upptaget till 26,400 kronor, med (8 × 300 =) 2,400 kronor till 28,800 kronor;

att höja anslaget till avlöning och rekrytering, i Kungl. Maj:ts proposition upptaget till 18,290,603 kronor, med (26 × 480 =) 12,480 kronor till 18,303,083 kronor;

att minska anslaget till ökad avlöning för de till tjänståldern äldsta bataljonsveterinärerna, i Kungl. Maj:ts proposition upptaget till 55,538 kronor, med (13 × 480 =) 6,240 kronor till 49,298 kronor;

att öka anslaget till ålderstillägg, i Kungl. Maj:ts proposition upptaget till 109,350 kronor, med, för bataljonsveterinärerna, $\left(\frac{26 \times 500}{2} =\right)$ 6,500 kronor +, för regementsveterinärerna, $\left(\frac{15 \times 2 \times 500}{2} =\right)$ 7,500 kronor +, för fältveterinären, $\left(\frac{600}{2} =\right)$ 300 = 14,300 kronor till 123,650 kronor; och

att öka anslaget till arméförvaltningen, i Kungl. Maj:ts proposition upptaget till 275,490 kronor, med 800 kronor till 276,290 kronor.

Vidare hade uti en inom första kammaren av herr *A. Dahl* väckt motion, nr 34, blivit föreslaget, att riksdagen ville besluta dels att för uppsättande av en flygkår i huvudsaklig överensstämmelse med de av chefen för generalstaben angivna grunder å ordinarie stat för 1917 anvisa 249,748 kronor; dels för anskaffning av ytterligare flygmaterial jämte utrustning bevilja ett anslag av 2,500,000 kronor, därav torde för år 1917 å extra stat anvisas 1,250,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att av omhänderhavande medel under år 1916 förskjuta erforderligt belopp.

Slutligen hade herr *E. Liljedahl* i en inom andra kammaren väckt motion (nr 3) hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning i sådant syfte, att den vid arméns verkstäder eller annorstädes vid armén anställda civila personal, som ständigt behövdes i fred som krig, bleve uppförd på fast stat, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

Utskottet hade i föreliggande punkt på anförda grunder hemställt, att riksdagen måtte

I) avslå herr Roos' motion nr 35 och herr Vahlquists motion nr 59, såvitt de rörde nu ifrågavarande anslag;

II) avslå herr Dahls motion nr 34;

III) godkänna följande förslag till nya stater nämligen:

a) för infanteriet de vid statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden den 14 januari 1916 fogade bilagorna nr 11—38 å tillhopa 10,078,870 kronor 80 öre;

b) för *kavalleriet* de vid utskottets utlåtande fogade bilagorna

A—H samt den vid berörda statsrådsprotokoll fogade bilagan nr 47, slutande å tillhopa 2,707,061 kronor; *Ang. avlöning och rekrytering m. m.* (Forts.)

c) för *artilleriet* med fabriker och tyganstalter bilagorna nr 48—57 vid nämnda statsrådsprotokoll, slutande å tillhopa 3,725,434 kronor, dock med tillägg till staterna för truppförbanden av artilleriet av följande anmärkning:

»Kan uppkommen vakans i löjtnantsbeställning icke besättas till följd därav, att till befordran eljest närmast stående underlöjtnant(-er) icke genomgått för sådan befordran fastställd utbildning, må under tiden för sådan vakans surnumerär underlöjtnant eller fänrik från de genom vakansen besparade medel uppbära underlöjtnant på stat anvisade avlöningsförmåner»;

d) för *fortifikationen och ingenjörtrupperna* bilagorna nr 58—62 vid åberopade statsrådsprotokollet, slutande å 1,196,607 kronor 80 öre, dock med tillägg till staten för fortifikationen av den i mom. III c) här ovan omnämnda anmärkningen;

e) för *trängen* de vid berörda statsrådsprotokoll fogade bilagorna nr 63—69, slutande å 788,198 kronor 20 öre; samt

f) för *polispersonalen i Boden och å Karlsborg* bilagan I vid detta utlåtande, slutande å 47,555 kronor;

IV) vid bifall till vad utskottet i avdelningen III här ovan hemställt, minska förslagsanslaget till avlöning och rekrytering m. m., nu 18,301,994 kronor, med, i jämnt krontal, 11,391 kronor till 18,290,603 kronor;

V) medgiva,

a) att, därest under år 1917 vakans i bataljonsläkarbeställning komme att inträffa vid något eller några av Livregementets grenadjärer, Första livgrenadjärregementet, Jönköpings och Hälsinge regementen, Södra skånska infanteriregementet eller Positionsartilleriregementet, beställningen icke tillsattes, utan den nya organisationen tillämpades vid dessa truppförband;

b) att, därest under år 1917 vakans i regementsläkarbeställning komme att inträffa vid något av ovan uppräknade truppförband, beställningen tillsattes med avlöning för nya tjänstinnehavaren enligt ny stat, därest den nya organisationen kunde genomföras, men eljest efter den gamla staten, till dess genom en av bataljonsläkarnas (vid Positionsartilleriregementet bataljonsläkarens) avgång den nya organisationen kunde tillämpas vid detta truppförband; samt

c) att för genomförandet av fältläkarkårens nya organisation, i vad den avsåge de ordinarie läkarna, vid andra truppförband än dem, där läkarbeställningarna redan blivit i staterna uppförda enligt förenämnda organisation, finge användas i första hand de löne- och dagavlöningsmedel, som funnes uppförda i staterna för läkarbeställningarna vid de truppförband, där sagda beställningar ännu vore uppförda enligt äldre organisation och där vid vakans den nya organisationen finge genomföras i överensstämmelse med förut angivna grunder, samt än vidare de medel, som i truppförbandsstaterna uppförst för andra beställningar, men på grund av vakanser i dessa icke komme till användning för desamma; samt

Ang. avlöning och rekrytering m. m. (Forts.)

VI) avslå herr Liljedahls motion nr 3.

Herr Dahl: Herr talman! Det har icke varit min förförhoppning att ifrån utskottet ernå ett omedelbart tillstyrkande av den motion, som utskottet upptagit vid den föredragna punkten, men jag har verkligen hyst den förväntan, att utskottet skulle finna anledning att ägna något större intresse åt det framförda spörsmålet än vad som synes framgå av utskottets utlåtande. Då emellertid, efter vad jag inhämtat, under den närmaste tiden kommer att föreligga den utredning, vars frånvaro av utskottet anmärkts, tillåter jag mig att till herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet rikta en vördsam och enträgen vädjan, att denna riksdag icke måtte få gå till ända, utan att för densamma framlägges förslag till den nyorganisation och den nyanskaffning för spaningsväsendet, som den högsta militära sakkunskapen anser numera vara oundgängligen nödvändig.

Herr Kvarnzelius: Ja, herr talman, om jag fattade den ärade talaren rätt, ansåg han, att utskottet bort ägna hans motion en något mera ingående behandling än vad som kommit densamma till del. Jag måste då säga, att det enligt min uppfattning är bra stora anspråk, som motionären här ställer på utskottet. Av hans motion framgår nämligen, att den grundar sig på en framställning, som chefen för generalstaben den 10 januari i år ingav till Kungl. Maj:t. Det är väl ändå rätt mycket begärt, att riksdagen, innan Kungl. Maj:t ens har hunnit ta del av de framställningar, som gjorts från vederbörande myndigheter, skall taga position i ett ärende. Enligt min uppfattning har det förelegat mycket goda skäl för utskottets hemställan i förevarande punkt, i vad den gäller herr Dahls motion. Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i föreliggande punkt hemställt.

Punkterna 19—25.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 26 och 27.

Lades till handlingarna.

Punkterna 28—41.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 42 och 43.

Lades till handlingarna.

Punkten 44.

Anslag till flygövningar m. m.

Kungl. Maj:t hade i punkt 40 av fjärde huvudtiteln i statsverkspropositionen föreslagit riksdagen att öka reservationsanslaget till arméns byggnader, mötesfält och kommendantskapsutgifter samt fortifikationens övningar och materiel, nu 1,778,340 kronor, med 130,485 kronor till 1,908,825 kronor.

Utskottet hade i föreliggande punkt på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

a) öka reservationsanslaget till arméns byggnader, mötesfält och kommendantskapsutgifter samt fortifikationens övningar och materiel, nu 1,778,340 kronor, med 22,580 kronor till 1,800,920 kronor samt

b) för anordnande av flygövningar och underhåll av flygmateriel på extra stat för år 1917 anvisa ett anslag av 89,595 kronor.

Vid föreliggande punkt hade reservation avgivits av herrar *A. C. Lindblad, F. W. Thorsson, N. A. Nilsson* i Kabbarp, *A. Anderson* i Råstock, *J. A. Ingvarson* och *A. V. Sävström*, vilka på angivna skäl ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

a) öka reservationsanslaget till arméns byggnader, mötesfält och kommendantskapsutgifter samt fortifikationens övningar och materiel, nu 1,778,340 kronor, med 22,580 kronor till 1,800,920 kronor samt

b) avslå såväl Kungl. Maj:ts som utskottets hemställan angående anvisande av medel för flygövningar och flygmateriel.

Herr Lindblad, Anders: Herr talman, mina herrar! Som synes av betänkandet har jag jämte mina partikamrater i andra kamaren reserverat mig i denna punkt. Vi ha i denna reservation avgivit en principförklaring i likhet med den som avgavs 1915 vid behandlingen av femte huvudtiteln. Det är allom bekant, att vi icke helt kunde godkänna den härordning, som genomfördes 1914, emedan den enligt vår mening gick längre än vad som var förenligt med våra förhållanden. Nu har det emellertid inträffat, att hur vid ram som än blev lagd för 1914 års härordning, den likväl överskridits. Vid den punkt som vi nu behandla, går man utöver denna ram, och det finns sådana tendenser på fera andra ställen i fjärde huvudtiteln, till och med på en hel miljon kronor. Det är alldeles uppenbart, att om man en gång börjar överskrida de fastställda försvarsanslagen kommer därav att följa, att kostnaderna bli ofantligt mycket större än som 1914 avsågs, och man har ingen som helst garanti för, var man över huvud taget stannar. Under nuvarande förhållanden är det ju, som vi också sagt i vår reservation, icke möjligt för oss att taga upp frågan i hela dess vidd och försöka lägga den tillrätta så, att man kan hålla sig inom en bestämd begränsning av utgifterna. Men vi ha icke kunnat låta detta passera utan att göra en anmärkning, och denna anmärkning

Anslag till flygövningar m. m. (Forts.)

har resulterat i ett yrkande om avslag på Kungl. Maj:ts framställning i denna punkt, och jag skall be, herr talman, att i all korthet få yrka bifall härtill, alltså till reservationen.

Herr Trygger: Herr greve och talman! I likhet med den föregående ärade talaren skall jag icke gå in på själva den föreliggande sakfrågan i denna punkt, utan önskar jag blott yttra några ord i anledning av det principiella uttalande, som föreligger i reservationen, och som nu här har upprepats av nämnda talare.

I reservationen är det två saker, som göras gällande, å ena sidan, att de personliga och ekonomiska bördor, som genom antagandet av 1914 års härordning pålagts de svenska skattdragarne, äro så tyngande, att reservanterna icke kunna bidraga till någon ökning av desamma. Å andra sidan förbehålla sig reservanterna att efter världskrigets slut få arbeta för en lösning av försvarsfrågan i enlighet med den uppfattning, som de *förut* gjort gällande. Det är ju alldeles klart, att ingen människa vill förmena det socialdemokratiska partiet att göra ett sådant förbehåll. Emellertid kan man icke underlåta att finna detta förbehåll inkonsekvent, ty reservanterna ha ju själva förklarat, att den erfarenhet, som kriget kommer att ge, bör bli bestämmande för de ändringar, som äro att vidtaga i 1914 års härordning. Då är det väl egendomligt, om icke denna erfarenhet, också får vara bestämmande för den ändring, som kan bli behövlig i det socialdemokratiska partiets uppfattning i försvarsfrågan, ty i annat fall skulle ju det socialdemokratiska partiets uppfattning vara ofelbar redan ifrån början och alldeles oberoende av all erfarenhet, således a priori riktig.

Om nu redan detta uttalande är egendomligt, förefaller åtminstone mig det andra vara ännu märkvärdigare, där reservanterna förklara, att de icke kunna vara med om större anslag till försvaret än vad som beräknades vid 1914 års beslut. Det är väl alldeles klart, att hur sakkunnigt beräkningarna än voro uppgjorda 1914, så måste väl var och en erkänna, att de i åtskilliga stycken blivit rubbade genom vad som redan inträffat under det nuvarande kriget. Men har erfarenheten således fastslagit, att det i det ena eller andra stycket fordras mera än vad man beräknade 1914, kan åtminstone icke jag finna, att det är möjligt för oss, som ju ha att tillvarataga den svenska statens och det svenska folkets intressen, att underlåta att så snart som möjligt tillgodogöra oss denna erfarenhet. Detta är så mycket mera en skyldighet för oss och således även för det socialdemokratiska partiet, som den särskilda fara, för vilken vårt land är utsatt, så länge kriget varar, alldeles bestämt fordrar, att vad som uppenbarligen brister i vårt försvar oförtövat bättras. Jag har alltid tänkt mig, att meningen med de offer, som vi göra för vårt försvar, är att försvaret skall fylla sitt ändamål, att försvaret således skall vara sådant, att vi därigenom ha ett skydd för vårt

oberoende och vår självständighet. Men däremot har jag aldrig kunnat ana, att meningen med dessa offer skulle vara, att försvaret borde avpassas efter vissa tidigare gjorda kostnadsberäkningar, även om försvaret därigenom skulle komma att icke fylla sin stora fosterländska uppgift. Jag kan icke heller tro annat än att det socialdemokratiska partiet i själva verket erkänner detta. Men uttalandet i reservationen är verkligen så olyckligt, att det ser ut, som om man velat förneka denna självklara sats. Den föregående ärade talaren sade, att denna reservation var ett socialdemokratiskt programuttalande i försvarsfrågan. Mig förefaller det snarare som en det socialdemokratiska tänkandets bankruttförklaring i denna fråga.

Anslag till flygövningar m. m. (Forts.)

Jag har icke något särskilt yrkande.

Friherre Gripenstedt: Den föregående ärade talaren vände sig mot reservationen. Uti hans kritik av densamma kan jag till att börja med helt och hållet instämma, men därefter, herr talman, skulle jag vilja yttra något litet om utskottets majoritets förslag.

Jag har tillräckligt länge varit med i statsutskottet på första avdelningen för att veta, vilken svårighet det många gånger uppstått att få fram anslag till försvaret, i främsta rummet nya, men även beträffande ökning av gamla anslag. Jag dömer icke medlemmarna av utskottet, om de funnit en kompromiss behövlig. Tvärt om anser jag en sådan många gånger vara nödvändig, men i detta fall har jag svårt att kunna godtaga den kompromiss, som gjorts, icke därför att beloppet i och för sig spelar så stor roll — det handlar ju icke om någon stor summa — men tidpunkten för en nedsättning av ett så viktigt anslag som anslaget till flygväsendet synes mig vara mycket illa vald. När det rasar ett världskrig runt omkring oss uti världen och man vet vilka krav, som ställas på flygvapnet, och vet, vilka framsteg det gjort, då förefaller det mig egendomligt att sätta ned det av Kungl. Maj:t begärda anslaget på denna punkt. Dessutom, om man ingår någon kompromiss, så brukar den godkännas i utskottet, men såvitt jag kan se, har denna kompromiss gått sönder redan i utskottet, ty det finnes en reservation mot utskottets förslag, och till och med en medlem av första avdelningen återfinnes bland reservanterna, ehuru han icke sitter i denna kammare. Under sådana förhållanden anser jag det riktigast att hålla på Kungl. Maj:ts proposition. Vad där begäres för flygvapnet är sannerligen icke för högt tilltaget, utan förefaller det mig tvärtom vara i minsta laget. Nu säger Kungl. Maj:t i motiveringen till sin proposition, att det torde icke vara lämpligt att i detalj redogöra för de kostnadsberäkningar, som uppgjorts av chefen för fortifikationen, och utskottet följer också samma princip, vilket jag även anser vara riktigt. Jag kan därför naturligtvis icke heller gå in på det, så mycket mindre som jag naturligtvis icke haft tillfälle att skaffa mig

Anslag till flygövningar m. m. (Forts.)

alla de kunskaper, som utskottet haft. Emellertid säger utskottet, att det ställes större krav på flygares utbildning och att det är därför utskottet vill vara med om en höjning av anslaget. Men för min del är jag övertygad, att det är icke blott utbildningen av våra flygare, som kräver högre anslag, utan det kräves även för att få bättre materiel och för att underhålla den materiel vi ha. År 1912, då den namnkunnige franske flygaren Brindejonc var här, yttrade han — såsom jag hört — att flyga vore visst icke så farligt, under förutsättning att man hade en god materiel, men att giva sig upp med sådan materiel, som vi hade här i Sverige, var enligt hans åsikt livsfarligt. Nu ha ju på fyra år sedan dess vår materiel gått framåt, därom är jag övertygad, men den har icke hållit jämna steg med vad som skett utomlands, där flygvapnet gjort mycket stora framsteg. Jag tror, att man i regel kan säga, att våra flygmaskiner äro för små och för svaga. Såvitt jag vet, förmår inte en enda av våra flygmaskiner bära en vanlig kulspruta, och när man vet, att utomlands stridsaeroplanen äro icke endast beväpnade utan till och med bepansrade, måste man ställa sig undrande, hur det skulle gå, om man med våra lätta och svaga maskiner skulle göra en rekognoscering och mötte de utländska stridsaeroplanen. Enligt min uppfattning bleve det ingenting annat än att omedelbart vända eller bliva nedskjuten, och hur det då skulle gå med spaningen, kan man ju lätt tänka sig.

Eftersom jag kommit in på spaningen, ber jag att få yttra några ord om vad som står i reservationen. Den har förut blivit bemött av herr Trygger, men där står en passus, som jag skall be att få läsa upp: »Om *en* gren inom försvarsorganisationen, t. ex. spaningsvapnet, anses böra utvidgas, bör det allvarligt prövas, huruvida icke andra grenar inom samma vapen kunna inskränkas.»

Jag förmodar, att detta skall väl syfta på kavalleriet och en ifrågasatt minskning av detta vapen. Jag vill då säga, att flygvapnets spaning och kavalleriets spaning kunna aldrig ersätta varandra men väl komplettera varandra, och för övrigt är kavalleriet icke blott ett spaningsvapen utan ock ett stridsvapen. Till de stora segrar, som Hindenburg vann på ostfronten, bidrog kavalleriet i mycket hög grad. Jag anser därför, att det är mycket farligt att tänka på den i reservationen antydda utvägen, och jag vill tillägga, att i vår terräng och i vårt land med de långa avstånden och de dåliga vägarna, som icke lämpa sig för automobiler i stor utsträckning, kavalleriet kanske är ändå mera behövligt än i många andra länder. Men jag lämnar denna sak, som förövrigt icke föreligger nu.

Efter den behandling, som denna punkt fått i utskottet, har jag naturligtvis icke någon stor förhoppning att kunna vinna bifall för ett yrkande, som överensstämmer med Kungl. Maj:ts förslag, men jag skall i allt fall göra detta yrkande. Den summa, som utskottet prutat ned på dessa flygmaskiner och flygöv-

ningar, går till 18,000 kronor. Det är ju intet stort belopp. Dessutom har utskottet på tit. II, som icke har med flygväsendet att skaffa, prutat av 310 kronor för underhåll av några velocipeder m. m. åt polisen i Karlsborg. Den struntsumman spelar ingen roll, men när jag nu gör mitt yrkande, så får jag för att slutsumman på hela punkten skall stämma med Kungl. Maj:ts hålla på Kungl. Maj:ts förslag i alla delar.

Anslag flygövningar m. m. (Forts.)

Nu har utskottet uppdelat anslagsposten i två moment och förklarat, att enär det icke kan bedömas, huruvida den del, som rör flygvapnet, kan vara av stadigvarande natur, så föreslås, att den delen skall sättas på extra stat. Men om det icke blir precis denna summa för varje år, så kan man nog vara övertygad, att det kräves penningar till flygväsendet i ej mindre utan i större mått än vad här begäres. Eftersom detta anslag är ett reservationsanslag, så skall ju vad som blir över det ena året reserveras till ett annat. Jag kan sålunda icke heller i detta hänseende finna någon anledning att tillstyrka utskottets förslag.

Herr greve och talman! Jag ber att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag oförändrat.

Herr Ericson, Hans: Med anledning av den siste ärade talarens anförande ber jag få erinra, att det nu föreliggande anslaget icke avser materielanskaffning och sålunda ej är ett anslag till flygvapnets materiel. Jag vill också rätta ett uttalande, som han gjorde, att flygbåtarna icke vore beväpnade. Åtminstone vad marinen beträffar är detta icke riktigt.

Vad föreliggande anslag beträffar, så grundar det sig på en *beräkning*, som är gjord av chefen för fortifikationen, och den beräkningen har varit föremål för en noggrann granskning i statsutskottet. Där ha varit tillkallade sakkunniga personer för att redogöra för dessa beräkningar. Då har man funnit, att utan någon som helst skada för flygvapnets övningar låter sig göra den avprutning på anslaget, som utskottet eller åtminstone dess majoritet enat sig om. Jag vill också säga, att det resultat, vartill man kommit uti utskottsbetänkandet, är resultatet av en överenskommelse. Det förefaller mig därför, som om man måste godtaga den överenskommelsen; det har nämligen varit yrkande på ytterligare nedsättning av detta anslag. Om överenskommelsen icke nu hålles, äro naturligtvis de, som biträtt överenskommelsen, oförhindrade att bryta den och sålunda minska beloppet ytterligare. Det vill jag för min del icke vara med om.

Beträffande friherre Gripenstedts yrkande på bifall till Kungl. Maj:ts proposition oförändrad, vill jag erinra, att det belopp på 310 kronor, som den föregående talaren nämnde, avser anskaffning av velocipeder m. m. för personal, som enligt riksdagens nyss fattade beslut icke skulle uppsättas. Sålunda stämmer ett bifall till hans förslag icke överens med det beslut, som kammaren nyligen fattat.

Anslag till flygövningar m. m. (Forts.)

Herr greve och talman! På dessa skäl ber jag att få yrka bifall till utskottets framställning.

Herr Kvarnzelius: Herr talman! Även jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag, men jag vill med anledning av vad som förekommer i reservationen och vad herr Lindblad här har yttrat, säga några ord därutöver.

Det är alldeles riktigt, att Kungl. Maj:t här i vad det gäller anslagsbeloppet har gått utöver vad som angavs i 1914 års riksdags beslut, men orsakerna äro ju, att kriget sedan dess utbrutit och att Kungl. Maj:t med anledning därav nödgats vidtaga en del extra åtgärder. Därtill kommer, att flygvapnet fått förstärkning genom frivilliga gåvor av korporationer och enskilda. Däri ligger nog skälet till, att Kungl. Maj:t på denna punkt kommit att gå utöver vad 1914 års härordningsbeslut innebar. Nu ha vi haft uppe i avdelningen en sakkunnig person på området, som försäkrat oss, att Kungl. Maj:ts förslag, sådant det föreligger, icke innebär någon utökning av *organisationen*. Ingen befäls- eller manskapsökning avsågs därmed. Sedan vi förvissat oss om detta och sedan vi närmare granskat de papper, som äro omförmälda i propositionen men som icke kunna läggas fram för riksdagen i sin helhet, ha vi verkligen funnit, att någon avprutning kan göras, och därom ha vi, med undantag av den socialdemokratiska fraktionen, inom utskottet varit fullständigt ense. Jag tror därför, att kammaren icke begår någon oklok handling, därest den stannar vid ett bifall till utskottets förslag. Jag tror, att flygvapnet därmed blivit på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodosett.

Emellertid ber även jag att få säga några ord med anledning av vad dels herr Lindblad, dels herr Trygger yttrade.

Jag hör icke till dem, som anse, att 1914 års riksdagsbeslut i fråga om härordningen är eller kan anses såsom ett ofelbart verk. Det behöver överses, och detta gavs också uttryck för i den reservation, som vi läto åtfölja det särskilda utskottets utlåtande. Vi ha emellertid inom utskottet försökt att i största möjliga utsträckning lojalt fullfölja vad 1914 års riksdag beslöt, och det synes nog också på denna huvudtitel punkt för punkt, hurusom än det ena anslaget än det andra ökats. Det är emellertid alldeles tydligt, att de erfarenheter, som det nu pågående kriget lämnat såväl till lands som sjöss, måste tillgodogöras av alla nationer och även av oss. Om det nu är så lyckligt, att vi slippa att få den direkta praktiska erfarenheten av det, kunna vi i allt fall tillgodogöra oss den erfarenhet, som de krigförande göra. Men om erfarenheten visar att 1914 års riksdags härordningsbeslut behöver undergå förändring, då förmodar jag, att även herr Trygger, om han vill se denna fråga praktiskt, anser att den möjligheten bör hållas öppen, att allt som icke visar sig nödvändigt, kan avskaffas eller förenklas. Icke får man bita sig så fast i dogmer, att därest den praktiska erfa-

Anslag till flygövningar m. m. (Forts.)

renheten visar en annan väg för försvarets ordnande, man då icke vill gå den vägen. Det är tydligt, att vid första tillfälle, sedan kriget, som vi väl få hoppas, en gång tagit slut, böra samtliga dessa problem, så vitt möjligt är, tagas upp uti ett sammanhang till förnyad prövning. Den revision, som kriget kan påkalla och nödvändiggör, bör ske i ett sammanhang, och naturligtvis är det då önskligt, att den sker så fort och så snabbt som möjligt, sedan fullt säkra resultat föreligga.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindblad, Anders: Herr talman! Den förste ärade talaren fann, att reservanterna gjort sig skyldiga till en inkonsekvens, och den inkonsekvensen ansåg han tydligen vara av den beskaffenhet, att han i slutet av sitt anförande yttrade, att han ansåg reservationen utgöra ett bevis »på det socialdemokratiska tänkandets bankrutt». Det är mycket stora ord detta. Jag tycker dock icke, att han bevisade så mycket, att han hade någon särskild rättighet att förklara reservationen vara bevis på något slags tankebankrutt. Vad är det för inkonsekvens, som han påvisat? Det vi hava sagt är, att »de erfarenheter, som nu pågående krig kunna lämna till ledning för bedömande av vad som kan och bör ändras uti 1914 års härordning, anse vi böra upptagas till prövning i ett sammanhang». Detta är sagt på ett ställe, och i slutet av reservationen ha vi sagt, att »vi förbehålla oss fria händer att efter nu pågående världskrig få arbeta på en lösning av försvarsfrågan i enlighet med den uppfattning, åt vilken vi förut givit uttryck». Det ligger i det sista, såvitt jag kan förstå, icke annat, än att vi i de stora huvuddragen anse, att den riktning, som vi givit uttryck åt, kommer att av oss fullföljas, emedan, såvitt det kan ses, kriget givit oss rätt i åtskilliga stycken. Och icke är det vår mening att, om vi också skola arbeta efter samma *linjer*, som vi förut utstakat för en försvarsorganisation för landet, vi då icke skulle däri kunna göra vissa modifikationer med hänsyn till erfarenheterna från kriget. Jag tycker icke, att det föreligger någon inkonsekvens härvidlag, som kan motivera ett sådant uttryck, som det herr Trygger fällde.

Samme talare framhöll, att hans uppfattning av försvaret var, att därest år 1914 något fattades, som nu har givit sig tillkänna såsom behövligt, sedan kriget tillkommit och givit oss erfarenheter, så skulle det vidtagas ändringar i denna riktning. Men om kriget givit oss den erfarenheten, att åtskilligt av vad vi beslutit borde förändras på det sätt, att en *minskning* i anslagen kunde åstadkommas, skulle då samme talare vara villig att medverka? Det kan tänkas, att sådana erfarenheter bliva gjorda.

Med att antaga detta utskottets förslag giva vi 100,000 kronor utöver 1914 års härordnings beslut i ett fall, och i ett annat anslag under samma huvudtitel bevilja vi en miljon kronor utöver

Anslag till flygövningar m. m. (Forts.)

1914 års kostnadsförslag. Det är klart, att om vi komma på glid på detta sätt, så stannar det icke vid vare sig 100,000 kronor på den ena posten eller en miljon på den andra posten, utan då komma våra försvarsutgifter åtskilliga miljoner utöver vad 1914 års riksdag ansåg vara det yttersta. Och det är just den stora faran. Vi vilja därför säga ifrån redan nu, att det icke för oss är möjligt att följa med, om det fortsättes såsom man här börjat.

Herr talman! Jag kan icke annat än yrka bifall till reservationen.

Friherre Gripenstedt: Herr greve och talman! Herr Ericson nämnde, att utskottets förslag var frukten av en kompromiss, som man måste följa, ty eljest riskerade man mer om den ginge sönder. Men här finnes ju en reservation och står redan yrkande mot yrkande. Då tycker jag ej, att man kan tala om kompromiss. För övrigt sade talaren, att det här ej vore fråga om materiel, utan blott om övningar, och sade, att jag gjort mig skyldig till ett misstag, då jag nämnde, att ingen av våra flygmaskiner vore beväpnad. Han nämnde, att det fanns flygbåtar, som voro försedda med maskingevär, men jag talade ej om flygbåtar, utan om flygmaskiner för arméns räkning, och då tror jag, att jag hade fullkomligt rätt.

Herr Kvarnzelius yttrade något om, att han kommit underfund med, att vissa anslag utan skada kunde minskas, och att den av Kungl. Maj:t begärda ökningen för underhållet berodde på gåvor av flygmaskiner. Jag vet ej, om jag fattat honom rätt. Tack vare dessa frivilliga gåvor har flygvapnet verkligen gått framåt och ökats något, men har man fått flygmaskiner till skänks, så får man också underhålla dem; man kan väl icke fordra av givarna att de även skola underhålla dem. Om det är till skada eller ej, om det begärda anslaget nedsättes, därom kunna meningarna vara delade, men jag anser, att flygvapnet behöver allt vad det kan få.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på förevarande punkt förekommit följande yrkanden: 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2:o) att Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning skulle godkännas; och 3:o) att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservation.

Härefter gjorde herr talmannen propositioner jämlikt dessa yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Friherre *Gripenstedt* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraproposition därvid antagits bifall till det under 3:o) upptagna yrkandet, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i punkten 44 av sitt utlåtande nr 4, röstar

Anslag till flygövningar m. m. (Forts.)

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservation.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;
Nej — 16.

Punkterna 45—47.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 48.

Anslag till det frivilliga skytteväsendets befrämjande.

Kungl. Maj:t hade i punkt 44 av föreliggande huvudtitel i statsverkspropositionen föreslagit riksdagen att till det frivilliga skytteväsendets befrämjande å extra stat för år 1917 anvisa ett anslag av 1,150,000 kronor samt medgiva, att av detta anslag ett belopp av 480,000 kronor, motsvarande ammunitionsbidraget till skyttar över 14 års ålder, ställdes till förfogande av arméförvaltningens artilleridepartement för anskaffning av mobiliseringsammunition, mot det att departementet till skytteförbundens överstyrelse utlämnade 12,000,000 skarpladdade patroner m/94, med skyldighet för överstyrelsen att återställa tomhylsor och laddramar, dock med rätt för Kungl. Maj:t att, därest förhållandena skulle sådant påkalla, till överstyrelsen kontant utbetala sistnämnda belopp.

Utskottet hade i förevarande punkt på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte till det frivilliga skytteväsendets befrämjande å extra stat för år 1917 anvisa ett anslag av 1,130,500 kronor samt medgiva, att av detta anslag ett belopp av 448,000 kronor, motsvarande ammunitionsbidraget till äldre skyttar, ställes till förfogande av arméförvaltningens artilleridepartement för anskaffning av mobiliseringsammunition, mot det att departementet till skytteförbundens överstyrelse utlämnar 11,200,000 skarpladdade patroner m/94, med skyldighet för överstyrelsen att återställa tomhylsor och laddramar, dock med rätt för Kungl. Maj:t, att därest förhållandena skulle sådant påkalla, till överstyrelsen kontant utbetala sistnämnda belopp.

Reservation hade vid nu föredragna punkt anförts av herrar *A. C. Lindblad, F. W. Thorsson, N. A. Nilsson* i Kabbarp, *A. Ander-*

Anslag till det frivilliga skytteväsendets befrämjande. (Forts.)

son i Råstock, *J. A. Ingvarson* och *A. V. Sävström*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att Kungl. Maj:ts förevarande framställning icke måtte av riksdagen bifallas.

Herr Ström: Jag skall bara med hänvisning till reservationen och till vad som under en föregående debatt i liknande fråga anförts, be att få yrka avslag i denna punkt.

Herr Kvarnzelius: Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan. Det finnes ingen anledning att nu frångå den ståndpunkt, som riksdagen förut intagit till detta anslag.

Sedan överläggningen förklarats härmed lutad, gjordes jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt samt vidare på avslag därå; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 49.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 50.

Lades till handlingarna.

Punkterna 51—58.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Understöd åt föreningar för soldathemsverksamhet.

Punkten 59.

Uti två likalydande, till statsutskottet hänvisade motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 13, av herr *K. J. Ekman* och den andra inom andra kammaren, nr 39, av herr *N. G. Åkerlindh* och *C. O. Johanson* i Huskvarna, hade föreslagits, att riksdagen måtte i likhet med vad för innevarande år ägt rum, jämväl för år 1917 besluta att ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett extra anslag å fjärde huvudtiteln av 10,000 kronor, att tilldelas centralstyrelsen för »Förbundet soldaternas vänner» för att emot redovisningsskyldighet användas till förbundets verksamhet på villkor, som Kungl. Maj:t kunde finna skäligt bestämma.

Vidare hade uti två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 12, av herr *O. Bergqvist* m. fl. och den andra inom andra kammaren, nr 40, av herr *W. Hellberg* i Ljungskile, blivit föreslaget, att riksdagen måtte för år 1917 ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett extra anslag å fjärde huvudtiteln av tiotusen kronor att mot redovisningsskyldighet tilldelas den soldathemsverk-

samhet, som stode eller komme att stå under tillsyn av pastor å militära förläggningsorter och mötesplatser.

Understöd åt föreningar för soldathemsverksamhet. (Forts.)

Utskottet hade i föreliggande punkt på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte i anledning av ifrågavarande motioner på extra stat för år 1917 till understöd åt föreningar, som verkade för ökad trevnad för manskapet och dess höjande i sedligt och religiöst hänseende, bevilja ett anslag av 10,000 kronor att på de villkor, Kungl. Maj:t kunde finna gott föreskriva, användas som bidrag till föreningarnas omkostnader för soldathemsverksamhet å förläggningsorter och mötesplatser.

Vid förevarande punkt hade reservation avgivits av herrar *A. C. Lindblad, C. G. Österberg, F. W. Thorsson, E. A. Nilson* i Örebro, *N. A. Nilsson* i Kabbarp, *A. Anderson* i Råstock, *J. A. Ingvarson* och *A. V. Sävström,* vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att herrar Ekmans och Åkerlindhs samt Bergqvists och Hellbergs förevarande motioner icke måtte av riksdagen bifallas.

Herr Österberg: Herr talman! Jag har tagit mig friheten att i den föreliggande punkten anmäla min reservation och ber nu att få yrka bifall till denna reservation under hänvisning till, att jag anser, att, såsom utskottet sammankopplat de två olika förslag, som motionsvis föreligga, och med den motivering, som utskottet gjort, man, därest riksdagen nu skulle bifalla förslaget, troligen icke skulle kunna främja vad man säkerligen syftar till, nämligen att manskapet verkligen kommer i tillfälle att få den största möjliga trevnad på mötesplatserna. Det synes mig, som om frågan borde läggas på ett helt annat plan än som här skett. Jag tror nämligen, att man har utsikt till, att därest utskottets förslag bifalles kanhända de, som i fjol fingo av riksdagen sig tilldelade 10,000 kronor att användas för soldathemmens verksamhet, numera icke komma i åtnjutande av anslaget på det sätt, som man då tänkte sig. Jag tror tvärtom, att när nu regementspastorerna komma till och göra anspråk på att få del av beloppet, resultatet torde bli, att den delningen blir synnerligen oförmånlig. Dessutom synes det hela resultera i en religiös konkurrens, som i och för sig kan vara välbehövlig och bra, men som, efter vad jag kan förstå, ej kommer att i verklig mening främja trevnaden för beväringen i största möjliga utsträckning. Hade det förelegat ett omfattande och genomtänkt förslag, syftande till att bereda de värnpliktiga tillgång till lokaler, där de hade tillfälle att skriva brev, läsa böcker och tidningar, och jämväl syftande till att bereda dem någon annan förströelse av nyttig och god beskaffenhet, skulle jag för min del ej hava ställt mig avvisande även om beloppet varit dubbelt eller tredubbelt. Som saken nu ligger synes det mig emellertid synnerligen olämpligt att biträda vad utskottet här föreslagit. Jag ber därför att få yrka bifall till reservationen och således avslag på utskottets hemställan.

Understöd åt föreningar för soldathemsverksamhet. (Forts.)

Herr von Koch: Herr talman, mina herrar! I enlighet med, som jag tror, de flesta av denna kammares ledamöter har jag den uppfattningen, att staten bör på lämpligt sätt understödja dessa soldathem, som säkerligen fylla en ganska stor uppgift. Å andra sidan kan jag ej förneka, att ett statsunderstöd under vissa förhållanden kan inverka i någon mån skadligt. Det har redan anmärkts av dem, som intressera sig för denna soldathemsverksamhet, att de helst önska denna verksamhet fortsatt på det sätt, som hittills förekommit, nämligen så, att densamma utvecklas i största möjliga frihet och att det ej skall behöva förekomma inspektion eller kontroll från militärt håll, som kanske ej fullt förstå syftet. Jag behöver ju i detta avseende blott påminna om att detta i viss mån är en religiöst-social rörelse. Om jag således å ena sidan önskar, att denna rörelse blir föremål för understöd, från statens sida, men å den andra sidan vill skydda den från en kanske i någon mån hämmande kontroll, så har jag frågat mig, om det ej skulle kunna finnas någon möjlighet att bereda dessa soldathem ett lämpligt understöd utan att deras självständighet behöver på något vis sättas i fara. Jag har därvid helt naturligt kommit att fråga mig, om det ej skulle vara lämpligt, att det härvidlag förfores på samma sätt som när det gäller folkbiblioteken, d. v. s. att understödet utginge i form av *böcker*. Det systemet har ju visat sig vara synnerligen fördelaktigt för folkbiblioteken, och det finnes ju redan en institution, som har hand om denna sak. Jag ber att få erinra, att vi ju ha bibliotekskonsulenter för denna rörelse, som upprätta lämpliga kataloger, ur vilka folkbiblioteken få välja sina böcker. Det skulle kanske vara fördelaktigt, om man även här ordnade saken på detta sätt. Om sålunda Kungl. Maj:t får det ifrågavarande beloppet till sitt förfogande, och man vidare tänker sig understödet utgå i form av böcker, så tror jag, att dessa hem skulle bliva synnerligen betjänta med denna form av understöd. Använder man sig däremot av utvägen, att lämna penningunderstöd till hemmen, till det belopp naturligtvis, som Kungl. Maj:t kommer att finna nödigt, så är det att befara, att en del av dessa hem ej komma att använda sig av anslaget. Det är vidare att befara, att det blir svårt att få några slags betryggande garantier för, att detta understöd blir på ett lämpligt sätt använt. Därför, herr talman, har jag velat vid detta tillfälle uttala det önskemål, att Kungl. Maj:t, om anslaget beviljas av riksdagen, må utdela det i form av böcker till de olika soldathemmen.

Jag hade tänkt mig, med den syn på saken jag har, att det möjligen vore lämpligt, att frågan bleve återremitterad till utskottet, men jag har icke velat föreslå kammaren detta. Det kan ju tänkas, att motståndet inom andra kammaren blir så starkt, att frågan denna gång faller, och då blir det anledning att återkomma till saken ett annat år. Men om anslaget kommer att beviljas, skall jag för min del be att få på det bestämdaste uttala den önskan, att det användes i den form jag nyss tillåtit

mig att angiva. Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Understöd åt föreningar för soldathemsverksamhet. (Forts.)

Herr Kvarnzelius: Ja, som herrarna behagade finna, är det två motioner, som ha förelegat för utskottet till behandling: en motion om ett anslag på 10,000 kronor att tilldelas centralstyrelsen för »Förbundet soldaternas vänner» och en annan om att tilldela 10,000 kronor till »den soldathemsverksamhet, som står eller kommer att stå under tillsyn av pastor å militära förläggningsorter och mötesplatser». Nu beviljade förlidet års riksdag 10,000 kronor till »Förbundet soldaternas vänner». Vi ha inom utskottet i år intagit samma ståndpunkt, som vi intogo förlidet år, ehuruväl vi då ej fingo proposition på vårt förslag, enär det förelåg endast reservationsvis. Vi tillstyrkte då ett anslag av 10,000 kronor med fullständigt samma formulering, som utskottets majoritet i år givit åt sitt förslag. Nu har utskottets majoritet omfattat den ståndpunkt, som vi redan i fjol ansågo vara den riktiga, och som vi fortfarande anse vara den riktiga, nämligen att man ej bör använda anslaget till någon viss organisation, utan att det bör ställas till Kungl. Maj:ts förfogande att användas till uppmuntran av soldathemsverksamheten, när den har det syftet att i sedligt och religiöst avseende höja de värnpliktiga. Jag anser för min del, att det är ett mycket väl använt anslag, dessa 10,000 kronor, därest det får utgå på det sätt, som utskottet föreslagit. Jag har den uppfattningen, att det väl kan behövas även för dessa religiösa värnpliktige att någon stund på dagen ha någon plats, där de kunna var tillsammans med sina liktänkande utan att behöva stå i givakt, och där de kunna få en stunds förströelse. Och jag tror ej heller, att de 10,000 äro en så avsevärd summa, att man kan använda dem på alla möjliga upptänkliga sätt, som naturligtvis här som eljest välvilliga spekulationer komma att anse vara lämpligare. Jag kan mycket väl förstå den uppfattning, som framfördes av herr von Koch, och jag delar den önskan, som han uttalade men jag anser att detta bör tillgodoses utöver här avsedda anslag. De föreningar, som här äro ifråga, behöva detta anslag för sin verksamhet, för lokalhyra, för prenumeration på tidskrifter och annat, och kunna de dessutom få ett ytterligare tillskott i form av utdelning av böcker, är detta så mycket bättre, men såvitt jag förstår är det ingen anledning att låta det ena goda slå ihjäl det andra. Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman, Karl Johan: Jag är redan förekommen av herr Kvarnzelius och ber att få till alla delar instämma i hans anförande. Denna soldathemsverksamhet är av synnerligen stor betydelse, och när frågan var före i fjol vitsordades detta på ett mycket kraftigt sätt från militärt håll här i kammaren. Om nu anslaget skulle avslås, komme det att verka ned-

Understöd åt föreningar för soldathemsverksamhet. (Forts.)

slående på dem, som bedriva denna verksamhet å båda hållen. Verksamheten har ju börjat som en frivillig sak, men regementspastorerna ha mer och mer upptagit densamma såsom en ämbetsangelägenhet, och det anslag, som utskottet tillstyrkt, är avsett att stödja båda dessa slag av verksamheten. Någon religiös konkurrens, som den förste talaren nämnde, är icke att befara, och jag kan nämna, att svenska kyrkans diakonistyrelse har under övervägande frågan, huru man skall kunna lämpligast åstadkomma ett samarbete här.

Att avslå anslaget därför, att man fruktar en möjlig inspektion av verksamheten, det kan jag ej förstå. Verksamheten är av den beskaffenheten, att den mycket väl tål inspektion, och jag har sett uttalanden från åtskilliga både regements- och fördelningschefer, som på det livligaste understött och lovordat denna verksamhet. Sålunda tror jag ej, att det kan verka till någon skada, utan tvärtom endast till gagn, om man nu beviljar detta lilla anslag och ställer det till Kungl. Maj:ts förfogande för att därmed bekosta exempelvis inköp av böcker, lokalhyra m. m. Alltså ber jag att få i likhet med herr Kvarnzelius yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Stadener: Herr greve och talman! Jag skall be att få i korthet yrka bifall till utskottets hemställan. Det förefaller mig, att denna soldathemsverksamhet är av den art, att den mycket väl skulle kunna tillvinna sig sympatier från olika håll och från de mest olika grupper inom riksdagen. Den farhåga för konkurrens, som den förste talaren hyste, synes mig ej behöva utgöra något hinder för bifall till vad utskottet föreslagit, ty det kan vara nog så lyckligt, att olika föreningar eller olika korporationer arbeta på detta område. Därigenom blir den värnpliktige ungdomen ännu mer än eljest försäkrad om att utfå ur soldathemsverksamheten ett i kulturellt hänseende gott resultat, och dessutom: även om det skulle förekomma, att mer än ett soldathem uppfördes vid en och samma förläggning, så torde hemmen i regel ej vara tilltagna i sådan storlek, att man ej mycket väl kan vara i behov av två skilda hem för att tillfredsställa de värnpliktiges behov. Detta gäller så mycket mer som dessa hem hava sin kanske största betydelse uti tillhandahållande av lokaler åt sådana föreningar, som finnas bland de värnpliktige, föreningar av mycket olika slag: nykterhetsföreningar, föreningar, som idka musik och sång, litterära sammanslutningar och numera också rätt ofta hembygdsföreningar. Det är ju föreningar, som stundom föra en rätt kortlivad existens, men som därför icke sakna sitt hälsosamma inflytande. De behöva lokaler till sitt förfogande, och dessa lokaler finnas ju ej att få i kasernerna, icke i de s. k. dagrummen och ej heller i messen, och då erbjuda dessa soldathem en utmärkt tillflykt för dessa föreningar.

Jag håller före, att även den talare, som yrkat avslag,

och de, som tilläventyrs dela hans åskådning, dock äro även i detta sitt motstånd mot utskottets förslag besjälade av verklig sympati för företaget, och jag tillåter mig uttala, att därest de skulle tänka sig väl in i denna sak, så skulle de övergiva sin negativa hållning. Det är för mig en glädje att kunna rekommendera till Kungl. Maj:ts hågkomst det förslag, som herr von Koch framställde, då han ville att en väsentlig del av detta anslag, tilläventyrs det hela eller i allt fall en del, skulle kunna nyttjas till utökande av bokförrådet på soldathemmen genom rekvisition av sådana böcker, som äro upptagna i folkbildningsarbetets kataloger. Jag vill begagna tillfället att förena mig med honom i detta önskemål och ber att få tillstyrka vad utskottet föreslagit.

Understöd åt föreningar för soldathemsverksamhet. (Forts.)

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende på förevarande punkt yrkats, dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservation.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 60.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 61.

Lades till handlingarna.

Punkten 62.

Utskottets hemställan bifölls.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse nr 57, till Konungen, angående reglering av provinsialläkares arvoden.

Upplästes följande ingivna läkarintyg:

Att ledamoten av riksdagens första kammare greve *Fr. Wachtmeister* lider av akut febersjukdom (Influenza), och att detta för honom är bestämt hinder för att i dag och under närmaste dagar fullgöra sina åligganden i riksdagen, intygas härmed på heder och samvete.

Stockholm 29 mars 1916.

Tor Lamberg,
leg. läkare.

Justerades nio protokollsutdrag för denna dag.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 2,57 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Stockholm 1916. **Kungl. Boktryckeriet,** P. A. Norstedt & Söner. *161332*